

**Csokvaomány-Tólapa településrész – másképp „vadtelep” – felszámolásának várható
következményei és hatásai**

Jelige: Csokva

Miskolc, 2025

Tartalomjegyzék

Bevezetés	3
1.1 Témaválasztás indoklása	4
A kutatásomról.....	6
1.2 Hipotézis.....	6
1.3 Célkitűzés	7
1.4 A kutatás módszertana.....	7
1.5 Mintavétel.....	9
1.6 A terepmunka és a projekt helyszíne I: Csokvaomány	9
1.7 A terepmunka és a projekt helyszíne II: Tólápa	10
Szegregátumok.....	12
A telepfelszámolási megközelítések, programok	15
1.8 A csokvaományi telepfelszámolás projektkörnyezete.....	15
1.9 A projekt fogadtatása.....	16
1.10 Integrációt elősegítő programok.....	17
1.10.1 Gyermekprogramok.....	18
1.10.2 Felnőtt programok	18
1.11 Problémajellemzők és beazonosított szükségletek	19
1.12 Kapcsolatok	23
A telepfelszámolások az érintettek szemszögéből	24
1.13 Az életminőségre gyakorolt hatások	24
1.14 Gazdasági hatások	24
1.15 A családok szempontjai	25
1.16 Költözés a nők szemszögéből.....	27
1.17 Költözés a férfiak szemszögéből	31
1.18 Költözés a gyerekek szemszögéből	32
1.19 Költözés a helyi önkormányzat és a csokvaományi lakosok szemszögéből	33
1.20 Egészségügy, bevásárlás, étkezés, környezet	34
Összefoglalás	35
Irodalomjegyzék	41
Fényképek a terepről.....	43

Bevezetés

Jelen dolgozatom elsődleges célja, hogy az egyetemi BA képzés során végzett kutatásom és tereptapasztalatait összefoglaló szakdolgozati témámat folytatva átértékelve és tovább gondolva, összefoglaljam az eddigi terepmunka tapasztalataimat és az általam bemutatott lakhatási projekt utókövetésének tapasztalatait. Kutatásom során elsődlegesen az motivált, hogy bemutassam azokat a problémákat és nehézségeket, amelyekkel a szegregátumokban élő emberek nap mint nap szembesülnek. Ezenkívül fontosnak érzem bemutatni azt is, hogy egy szegregátum külső kezdeményezésre létrejövő felszámolása milyen társadalmi, gazdasági esetleg egyéni szinten érzékelhető következményekkel járhat, milyen hatása lehet mind a felszámolásban érintett, szegregátumban élő családokra, mind pedig a befogadó településrészen élő többségi társadalomra nézve.

Magyarországon a mai napig több százezren élnek szegénytelepeken, szegregátumokban „A KSH a 2001-ben végzett népszámlálási adatok alapján, azokat a területeket nevezi szegregátumoknak, ahol az aktív korú népességén belül, a legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők, és a rendszeres munkajövedelemmel nem rendelkezők aránya mindkét mutató esetében magasabb mint 50 százalék. Azok a területek, ahol a lakosok számának legalább 40 százaléka a fent említett mutatók szerint alacsony státusú, veszélyeztetett területnek minősülnek.” (Rácz, 2014:42). Ez a megállapítás az általam vizsgált szegregátum esetében is helytálló. A mélyszegénységben élő emberekhez sok esetben negatív sztereotípiákat társítanak, amelyek előítéleteket szülnek velük szemben. Ezek a hátrányos helyzetben lévő emberek gyakran szembesülnek diszkriminációval az élet szinte minden területén (oktatás, ügyintézés, munkavállalás). Ez a fajta diszkrimináció nagymértékben megnehezíti azt, hogy jelenlegi életmódjukon változtatni tudjanak, és a számukra adott mélyszegénységből kiutat találjanak.

A Társadalmi Esélyteremtési Főigazgatóság (továbbiakban TEF) által végrehajtott EFOP 1.6.1-VEKOP-16-2016-00001 *Felzárkózási együttműködések támogatása* kiemelt projekt keretein belül végbemenő telepfelszámolással és az érintett szegregátumban élők lakhatási körülményeinek javításával foglalkozó kutatásom eredményeinek összegzésének első mérföldköve a BA képzésemet lezáró „Csokvaomány-Tólapa településrész – másképp „vadtelep” – felszámolásának várható következményei és hatásai” címet viselő szakdolgozat volt. 2024-es házi TDK dolgozatom ezen kutatás átgondolásának eredménye. Jelenlegi írásomban a korábbi kutatási eredmények összefoglalását a jelenlét szociális munka támogatásával megvalósuló utánpótlás tapasztalataival kívánom kiegészíteni. Korábbi

írásaimban igyekeztem bemutatni a beköltözés előtt álló, szegregátumban élő családok életkörülményeit, várakozásait és a költözéssel járó új élethelyzettől való félelmeiket. Mindezt a családokban élő nők, férfiak és gyerekek szempontjából nézve igyekeztem bemutatni. Ezenkívül azt vizsgáltam, hogy egy ilyen, elsődlegesen külső kezdeményezésre létrejövő teljes telepfelszámolásnak, milyen hatása lehet a szegregált életközösség, az érintett családok és a befogadó falu életére nézve. Igyekeztem bemutatni azokat a problémákat és nehézségeket, amelyekkel a szegregátumokban élő emberek nap mint nap szembesülnek. A szegregált telepeken, mélyszegénységben élő emberekhez sok esetben a többségi társadalom tagjai negatív sztereotípiákat társítanak, amelyek előítéleteket és gyakran diszkriminációt eredményeznek az élet számos területén (oktatás, ügyintézés, munkavállalás). Ez nagymértékben befolyásolja és megnehezíti azt, hogy jelenlegi életmódjukon változtatni tudjanak és számukra adott mélyszegénységből kiutat találjanak.

1.1 Témaválasztás indoklása

Dolgozatomban egy olyan telepfelszámolás folyamatának bemutatására és a folyamat lehetséges, várható hatásainak feltárására vállalkozom, amely pilot programnak minősül, Magyarországon hasonló, teljes életközösséget érintő intézkedésre nem került sor. Írásomban azokra a főbb szempontokra kívánok rámutatni, amelyek a jövőben egy hasonló telepfelszámolás esetében fontosak lehetnek, elsősorban annak érdekében, hogy a lakóhely és az ahhoz fűződő társadalmi kapcsolódások, hálózatok minél kisebb mértékben sérüljenek, valamint a felszámolást „elszenvedő” egyének és családok későbbi integrációja gördülékenyebb és sikeresebb lehessen. Társadalomtudományi szempontból fontosnak érzem a TEF által megvalósított szegregált élethelyzetek felszámolását és a lakhatási körülmények javítását célzó program tapasztalataival kapcsolatos konklúziót, a kívülről jövő kezdeményezéssel megvalósított program rövid távú hatásainak bemutatását, amely az adott település közösségének gazdasági és társadalmi folyamataira és az érintett mikroközösségek életére és működésére is hatással lehet.

A telepölszámolással érintett családok életét vizsgálva számos jelentős társadalmi és szociális problémával találkoztam, melyek közül dolgozatomban szempontjából kiemelendő a lakhatási probléma, a társadalmi kirekesztés/kirekesztődés, a különféle szolgáltatások elérhetetlensége és hiánya, a gyenge érdekérvényesítési képesség, a társaskapcsolatok hiánya, az alacsony iskolai végzettség és a tartós munkanélküliség, amely nagymértékben gátolja a mélyszegénységből önerővel történő kitörést.

A TEF által megvalósított EFOP-1.6.1-VEKOP-16-2016-00001 *Felzárkózási együttműködések támogatása kiemelt* – „vadtelep” felszámolását célzó – projektjének keretein belül alkalmazva 2021. év végétől végeztem napi jelenléttel járó szociális munkát. Kezdetben a szegregátumban és a településen élő gyerekekkel foglalkoztam, később családi mentorként a tólápai szegregátumban élő családokkal lett napi kapcsolatom. A projekt utolsó évében pedig terepkoordinátorként, a telepfelszámolás és beköltözés megvalósulását és a szegregátumban folyó szociális munkát támogattam. Dolgozatom címében és fentebb is említett „vadtelep” definícióját már az elején fontosnak érzem tisztázni. A fogalom az angolszász irodalomból átvett definíció fordítása, mely szerint: „Vadtelepnek tekinthető az érvényes szabályozási kereteken kívül eső formában lakott, kényszerűségből kialakított élettér, amely a lakhatásnak az alapvető hálózatokból kimaradó, pusztán a túlélést kiszolgáló formája” (TEF, 2022)

Dolgozatommal szeretném a többségi társadalom figyelmét felhívni a társadalmi befogadás fontosságára, amely a sikeres integrációt elősegítő, megkerülhetetlen tényező. Szeretném bemutatni, hogy egy szegregátum felszámolása milyen következményekkel járhat, milyen hatása lehet a felszámolásban érintett családokra. Mindezekkel együtt pedig szeretném bemutatni, hogy a mélyszegénységben élő emberekhez milyen negatív sztereotípiákat társít, milyen előítéleteket kapcsol a többségi társadalom és milyen jellegű diszkriminációval szembesülnek az élet számos területén.

Kutatási témámat elsősorban kulturális antropológiai munkának tekintem mind módszertanában, mind megközelítési módjában. De a témaválasztás okán a dolgozatomnak interdiszciplináris jelleg is van, hiszen érinti a szociális munka, a szociálpolitika, a közigazgatási tudományok területét is. Dolgozatom egy, a jelenben folyó átalakulás követése, illetve én magam is aktív részese vagyok a folyamatnak, emiatt az alkalmazott antropológia és az akcióantropológia határterületén is mozog. Meg kell említeni elméleti keretként a részvételi akciókutatás fogalmát, amit Coghlan-Brydon-Miller így fogalmaz meg: „Képzett kutatók és helyi közösségek együttműködő részvételét hangsúlyozza egy olyan tudástermelési folyamatban, amely az érintett közösség számára közvetlenül releváns tudást hoz létre. Azaz a RAK során létrejövő tudás nem pusztán a társadalomtudományok elméleti tudásanyagának gyarapításához kíván hozzájárulni, hanem természeténél fogva a társadalmi változással kapcsolatos tennivalókat is magában hordozza.” (Coghlan-Brydon-Miller 2015:583 – idézi: Málovics et al 2016:185)

Az illeszkedés ellenére úgy gondolom, hogy munkám elsősorban nem alkalmazott (Haraszti, 2005) vagy praxisantropológia, hanem klasszikus kulturális antropológiai munka, hiszen szerepem a kutatásban szétválasztódik, kutatóként elsősorban terepmunkát végeztem, amely leválasztódik a TEF projektjében végzett munkatevékenységről. A kutatómunka folytatása azonban remek lehetőséget nyújtana egy későbbi, alkalmazott, praxis, gyakorló, vagy akcióantropológiai (HillBaba 2017) kutatáshoz is.

A kutatásomról

1.2 Hipotézis

Hipotézisem szerint egy társadalmi csoport sikeres integrációja nem csak az integrálni kívánt csoport cselekvésein, tettein múlik, hanem szükséges hozzá a befogadó (többségi) társadalom befogadókészségének növelése, érzékenyítése is. Ennek hiányában a projekt (esetünkben a telepfelszámolás) nem lehet kellően sikeres.

Hipotézisem szerint a telepfelszámolásban érintett, beilleszkedni kívánó csoport esetében fontos a csoport és a csoportot alkotó személyek képzése, kompetenciafejlesztése is, mert csak ezekkel együtt valósulhat meg a sikeres integráció.

Hipotézisem szerint a csoporttagok halmazainak (nők, férfiak, gyerekek, családok, munkavállalók, háztartásbeliek) azonosítása és szempontjainak külön-külön történő elemzése is fontos a későbbi beilleszkedési stratégiák vizsgálatában, és a folyamatok értelmezésében.

Jogosan merül fel a kérdés, hogy a TEF által megvalósított „vadtelep” felszámolását és célzó projektjének, milyen hatásai várhatók hosszútávon, a befogadó közösségre nézve. A faluban szervezett lakógyűléseken, a csokvaományiak közül, többen is megfogalmazták ellenérzéseiket és nem tetszésüket, a teljes tólapai lakosság, községbe való beköltöztetésével, beintegrálásával kapcsolatban. Mivel a beköltözők között vannak ismert alkoholfüggők és viselkedési problémákkal küzdők is, ezek a tényezők, csak fokozzák, az előítéleteket, melyek egyébként is jellemzők a tólapai lakossággal kapcsolatban. Fontos megemlíteni, hogy nem csak negatív várakozásokkal találkoztam, mert az egyébként is csökkenő lakosságú településen voltak, akik örültek a növekvő lélekszámnak, hogy lesznek szomszédjaik. Ráadásul a településen élők egy része, korábban szintén Tólapáról költözött be saját erőből. Feltehetően a település számára szintén pozitívum, hogy kilenc lakatlan, felújítandó ingatlan korszerűsítése és felújítása a program keretén belül megtörtént, és öt darab újépítésű ingatlannal gazdagodott a településkép, ezenkívül a közösségi tér is megújult.

Fontos kérdés, hogy a korábban Tólápát érintő társadalmi-gazdasági-szociális problémák megszüntethetőek-e teljes mértékben a szegregátum felszámolásával, illetve a telep felszámolása hozhat-e újabb, más jellegű problémákat? Fontos kérdés, hogy a szegregátum felszámolása, az onna való beköltözés, az új életkörülmények, a szolgáltatásokhoz való hozzáférés, jelenthet-e kitörési lehetőséget a korábbi szegregált élethelyzetből, jelenthet-e kitörési lehetőséget a mélyszegénységből, a rossz életkörülményekből, a kilátástalan élethelyzetből.

Fontos vizsgálandó kérdés az is, hogy a tólápaiak várakozásai, elvárásai, összhangban lesznek-e a projekt céljaival, eredményeivel. Gondolok itt az ingatlanok méretére, elhelyezkedésére, bérletidő összegére és az egyéb feltételekre, amiket az önkormányzat fog megszabni, és amely elengedhetetlen hozadéka az új életkörülményeknek. Illetve, talán a legfontosabb kérdés, hogy hosszútávon fenntartható-e a tólápai családok életminőségében külső nyomásra generált változása?

1.3 Célkitűzés

Dolgozatomban fontosnak érzem megosztani azon tapasztalataimat, amelyek segítik a mélyszegénységben élő családok életvitelének és értékrendjének megértését, velük foglalkozó segítő szakemberek számára. Megkönnyíthetik a bevonást, az együttműködést és a társadalmi integrációt. Kutatásom hasznos lehet mindazon szervezetek és szakemberek számára, akik hasonló módon, egy szegregátum rész- vagy teljes felszámolását tervezik megvalósítani.

1.4 A kutatás módszertana

A kutatás tekintetében szerepem kettősnek tekinthető. Ahogy fentebb említettem, 2021-től a TEF munkatársaként vettem részt a telepfelszámolási programban. Megfogalmazódott bennem, hogy a programban való aktív részvétel, a mindennapos terepen való szociális munka, a program által érintett elemek tevőleges alakítása együttesen lehetőséget ad a folyamatok és tényezők tudományos megfigyelésére is. Ezért 2022. januárjától tudatosan kutatói minőségben is jelen voltam a tólápai közösség életében. A feladataim jellegéből adódóan a két szerep kiegészíti, segíti egymást. A programban szerzett tereptapasztalatom, valamint a kulturális antropológia képzésen megszerzett elméleti tudás egy mélyebb, megértőbb, szisztematikusabb koncentráltabb jelenléttel eredményezett. Annak ellenére, hogy a pályázati projekt keretei meghatározottak, az előbb említett két szerep nem került összeütközésbe a terepmunka folyamán. Kutatómunkámmal, jelenlétemmel önkéntelenül is hatással voltam a program

folyamataira, ami miatt kutatásomnak alkalmazott antropológiai aspektusai is megjelennek, bár a módszertan, valamint az elemzés módjai alapján a klasszikus antropológiai kutatások közé sorolható. (Wilhelm, 2019) A bevonódásom, valamint a folyamatra gyakorolt hatásom okán igyekeztem terepmunkát folyamatos önreflexióval kezelni. A fentiek miatt kutatómunkámat elsősorban kulturális antropológiai kutatásnak és dolgozatomat szintén kulturális antropológiai írásnak tekintem, amelyben alkalmazott antropológiai felvetések is megjelennek.

Jelenléthalapú szociális munkát végezve, kutatóként is aktívan jelen voltam a terepen, amelynek köszönhetően számos spontán beszélgetésre és félig strukturált interjúk elkészítésére volt lehetőségem. Emellett volt lehetőségem félig strukturált interjút készíteni egy Tólápáról már a településre beköltözött családdal és új szomszédaikkal, a csokvaományi önkormányzat munkatársaival és a TEF családi mentoraival, és a programban részt vevő munkatársakkal, a településen élő a program által szervezett lakógyűléseken részt vevő lakosokkal, és nem utolsósorban a településen tevékenykedő és megélhetést és szolgáltatásokat biztosító helyi vállalkozók véleményére is kíváncsi voltam. A strukturált és félig strukturált interjúk lehetőséget adtak rugalmasan, a helyzethez és az interjúalanyhoz alkalmazkodó beszélgetésre, amely során megnyíltak, és mélyebb információkhoz jutottam. Kiemelném az állomásozó terepmunka egy speciális változataként értelmezett terepi jelenlétemet, amelynek segítségével, a résztvevő megfigyelés is megvalósulhatott a terepmunka során. (Wilhelm, 2019) Az interjúk egy részét hanganyagként rögzítettem, másik részét azonban csak jegyzeteltem, vagy a helyszín elhagyása után jegyeztem le magamnak. A szöveg megalkotásánál fontos eszköz volt a napi terepnapló, melyben az adott fontosabb események körülményeit, az általam megélt benyomásokat rögzítettem.

Dolgozatomat a helyszínen végzett terepmunkám során szerzett tapasztalataim és a településfelméréssel kapcsolatos szakirodalmak, valamint a szisztematikus interjúkészítés alapján kívántam megírni. A tólápai családokkal, több mint egy éven keresztül rendszeresen találkoztam a szegregátumban. A terepre való belépésemkor meghatározó volt az a kezdeti bizalom, amellyel az adatközlők fogadtak. Lakóhelyem a térségben van, így megfelelő helyismerettel rendelkezem, ismerem a régió és a környék jellemző társadalmi és gazdasági problémáit, kapcsolatrendszerét. Ezenkívül roma származásomnak is köszönhető az a fajta kezdeti alapbizalommal, amellyel a szegregátumban élő családok fogadtak. EZ a fajta bizalom jelentős mértékben segítette a terepmunkámat is. Ezzel együtt kutató szerepem folyamatos felülvizsgálatát fontosnak tartom megemlíteni a részleges érintettség okán. (Fél,1991)

1.5 Mintavétel

Kutatásommal kapcsolatban a mintavételi keret adott volt. Elsődleges mintavételi keretnek a szegregátum lakóit tekintem, akiknek körét kibővítettem az előző fejezetben említett adatközlőkkel, akiket a munkám során kialakított helyi kapcsolatrendszeren keresztül találtam meg. Többségükkel napi kapcsolatban voltam a kutatás ideje alatt.

A kutatásba bevont interjúalanyok kiválasztása, a tényleges minta kiválasztása önkényes úgynevezett nem reprezentatív mintavétellel történt. Viszont munkám során szinte minden érintettel kapcsolatba kerültem, lehetőségem volt velük több alkalommal is beszélgetni, vagy interjút készíteni, ezért úgy vélem, hogy a telepfelszámolásban érintett társadalmi csoportról érvényes állításokat fogalmazhatok meg. Ezenkívül fontosnak éreztem a szakemberek véleményének meghallgatását is, amely jól reflektált a településen élők véleményére, számos esetben pedig ütköztetni tudtam a két oldalról elhangzott gondolatokat.

1.6 A terepmunka és a projekt helyszíne I: Csokvaomány

Csokvaomány község, Borsod-Abaúj Zemplén Megyében, az ózdi járáshoz tartozó, Miskolctól 50 kilométeres, Ózdtól 20 kilométeres távolságra fekvő, 1000 fő alattizsáktelepülés. A környékbeliak, Hegyhátként emlegetik. Csokvaomány, két falu volt: Csokva és Omány. Első okleveles említése, 1221-ben történt. Cseh és német telepeseek éltek először a településen. A pestis járvány következtében 1349 után a falu, lakatlanná vált. A feltételezések alapján, Zsigmond idejében népesedett be újra a település. Csokvaományban a XX. század közepéig, háromnyomásos földművelést folytattak. (Bárdi 2008) A földműveléshez és az állattartáshoz való szoros viszony a mai napig tetten érhető a településen, hiszen a megélhetési lehetőségek egyik fontos alappillérét adja, amely természetesen nem csak gazdasági lehetőségek, hanem a természeti környezetnek is köszönhető. A folyamatos beköltözések és gazdag gyermekáldás következtében a lakosság lélekszáma folyamatosan nőtt. 1930-ra a lakosság lélekszáma Csokván és Ományban elérte az 1436 főt. Napjainkban a 800 főt sem éri el a lakosság száma Csokvaományban. Ennek oka a rendszerváltást követően jellemzővé váló helyi munkalehetőség beszűkülésében keresendő, amelynek köszönhetően a fiatalok a jobb munkalehetőség reményében családjukkal elköltöztek távolabbi országrészekre, esetleg külföldre. Másrészt a ritkuló tömegközlekedés miatt a közeli nagyvárosokba költöztek azok, akik a saját gépjármű hiánya miatt nehezen tudták vállalni a napi munkába és iskolába való ingázást.

A XIX. században több ipari létesítmény jött létre Borsod Megyében, ezek főként kőszénbányák voltak. Ezen bányák, a foglalkoztatás szempontjából jelentősek voltak a csokvaományiak életében. Eleinte nagyobb távolságra voltak, de még a megyén belül (pl. Pereces, Bánfalva). A csokvaiak, a nagy távolság ellenére, gyalog jártak dolgozni. A XIX. század végén, már közelebb is létesültek szénbányák, ahol a helyiek munkát tudtak vállalni és már naponta hazagyalogolhattak. A vasútvonal beindítása Putnok és Eger között, majd a bánya fejlesztése, a jó buszközlekedés és a viszonylag jó bérek, mind a település gazdasági fellendülését segítették elő. Sok új ház épült. Csokvaomány 2007-ig, saját vasúti megállóhellyel rendelkezett. A belügyminisztérium 1943-ban elrendelte a két falu egyesítését, amit akkor nem hajtottak végre. 1949 után megtörtént a két falu egyesítése. (Bárdi, 2008)

Napjainkban a település csökkenő lélekszámmal rendelkezik. A korábban már említett folyamat hatására sokan elvándoroltak, máshol próbáltak megélhetést keresni. Az itt élők munkalehetőségét csak néhány helyi vállalkozó, a közeli nagyvárosok még meglévő ipara, illetve a helyi közfoglalkoztatás adja. A fiatalok már az általános iskola elvégzéséhez másik településre kényszerülnek, mivel helyben a településen csak a bölcsődei és az óvodai ellátás biztosított, az alapfokú oktatás évekkel ezelőtt megszűnt, a környék más településeinek iskolái látják el. A középiskolai tanulmányok elvégzése a megyén belül (Ózd, Kazincbarcika, Putnok, Miskolc) vagy a környező megyék nagyobb városaiban (Eger, Pétervására), érhető el a fiatalok számára. A népesség összetételére és számára hatással bíró folyamatként megfigyelhető a külföldi (holland, belga) állampolgárok ingatlanvásárlása és itteni lakóhelylétesítése. Csokvaomány településen több mint 20 holland család vásárolt ingatlant, és számos család döntött a magyarországi letelepedés mellett, mellyel növelték a település lélekszámát, és a helyi ingatlanpiacra is kedvező hatással vannak. Társadalmi vonatkozásban is jelentős szerepük van, hiszen a helyiek befogadó/elfogadó képességének fejlődését elősegítik, illetve kulturális sokszínűséget hoznak a település életében.

1.7 A terepmunka és a projekt helyszíne II: Tólapa

A Csokvaományhoz tartozó, de az utolsó háztól 4 km-re található, "Tólapa" nevű szegregátum története igen változó, hullámzó képet mutat a terület funkcióit, valamint a hozzá kapcsolódó érzelmeket tekintve. Eredetileg börtönnek épült, az 1950-es években, az államszocialista rendszerben a koncepciós perek áldozatainak fenntartott helyként üzemelt. Ebből is fakad sajátságos elrendeződése, emeletes és a központból minden területére rálátó jellege. Később a bányászok és családjaik települtek a területre, munkahelyükhöz közel. A jó

anyagi helyzetben élő bányászcsaládok, gyönyörű természeti környezetben éltek, és számos szolgáltatást helybe telepítettek számukra, például az óvoda és iskola mellett a nőknek munkalehetőségek (pl. varróüzem) létesítettek Tólápán. Ezenkívül mozi is volt. Ez Tólápa virágzó, a környéken irigyelt korszaka. A bányabezárások a munkahelyek megszűnését jelentették és egy hanyatló korszak köszönt be a környéken, így aki tehetett folyamatosan elköltözött. Itt maradtak a mobilitásra képtelen akkori lakosok leszármazottai, akik számos család esetében még ma is itt élnek felnőttként (Alabán, 2020)

A tólápai szegregátumban 2021-ben 17 család élt, ebből 2 család saját ingatlanban, 15 család pedig önkormányzati bérlakásban lakott. A 17 családból 3 nagycsalád (2 felnőtt 4 gyermeket nevel), a többi 1-3 fős, kisebb létszámú család volt. A projekt indulásakor a tólápai lakosok közül 19 fő aktív korú felnőtt, 8 fő nyugdíjas, 21 fő gyermek volt, a korösszetételt tekintve a lakosok 1-71 év közöttiek. A projekt időtartama alatt is változott a családok, lakosság száma. Időközben két család a gyerekeivel elköltözött. Egyikőjük anyaoththonba, majd onnan másik településre távoztak. Egy anya, két gyerekével a célfaluba költözött új párkapcsolatot létesített. Egy egyszemélyes háztartás, halálozás miatt megszűnt. Tólápán élő 21 kiskorú gyermekkel szoros kapcsolatot alakítottunk ki, elsősorban a délutáni és a hétvégi gyermekfoglalkozásoknak köszönhetően.

A Tólápán álló önkormányzati szociális bérlakások komfort nélküli lakások voltak, többségük nagyon rossz állaggal bírt, beáztak, penészesek voltak, nem volt víz- és szennyvíz ellátás, nem volt kiépítve a gázszolgáltatás, és nem volt megoldott a szemétszállítás sem. A helyiek a közös utcai közkútról hordták a vizet és csak kerti wc-ket tudtak használni. Fatüzelésű kályhával fűtötték a lakóhelyiségeket, és fatüzelésű tűzhelyen főztek. A kommunális szemét eltüntetésére nagy problémát jelentett a szegregátumban, amely számos egészségügyi kérdést vetett fel (bűz, patkányok, szennyezett lakókörnyezet). A lakások átlagos alapterülete 45-50 nm volt, ahol sokszor 5-6 fő is együtt élt. A családok szétszórva éltek az épületek különböző lakásaiban, időnként önkényesen lakást váltottak.

A 17 családból 2 család saját tulajdonú ingatlanban, míg a többiek a korábban bemutatott önkormányzati bérlakásban laktak. A projekt szempontjából a saját tulajdonú ingatlanban élőkkel való szociális munka nem tartozott a feladataink közé, azonban elkerülhetetlen a településfelmérés miatt a ő bevonásuk is. A saját ingatlannal rendelkező családok is rossz körülmények között éltek, nekik is szükségük volt időnként a segítségünkre. Ráadásul az önkormányzati bérlakásokban élők elköltözése után még rosszabb szociális és szolgáltatási

körülmények közé kerültek volna, hiszen a körülöttük élő, elköltöző családok segítették mindennapjaikat, intézték a kisebb bevásárlásokat, ház körüli tennivalókat. A velük való kapcsolattartás a projekt kezdeti szakaszában nem volt olyan intenzív, mint a projekthez tartozó családok esetében, de részét képezték a szociális munkának. A telepen élő felnőttek közül sokan ide születtek és itt is nőttek fel és azóta is itt élnek, ezért erősen ragaszkodnak az otthonukhoz. Számukra a költözés nem csak egy lehetőség, attól függetlenül, hogy életkörülményeikben pozitív változást ígér, de a múltjuk lezárását és egy új életmód kialakítását is jelenti. Ez idősebb korban nagyobb nehézséggel jár, mint a fiatalabb korosztály számára.

Szegregátumok

A statisztikai adatok és a közelmúltban végzett szociológiai kutatások alapján elmondható, hogy szegregált lakókörnyezetben, telepi körülmények között hazánkban 300 ezer ember él. Magyarország településeinek 44%-án található szegregátumok. A hazai települések 26,2%-ban megjelenik a lakóhelyi szegregáció. (Emberi Erőforrások Minisztériuma, 2015)

Régió	Szegregátum mal rendelkező települések száma	Szegregátum ok száma	Szegregátummal rendelkező települések aránya a régióban található települések számához viszonyítva	Szegregált lakókörülmény ek között élők száma (fő)
Észak-Alföld	204	425	52,4%	106 870
Észak- Magyarország	196	350	32,1%	75 280
Közép- Magyarország	64	149	30,5%	20 263
Dél-Alföld	66	159	26,0%	17 961
Dél-Dunántúl	145	253	22,1%	29 322
Közép- Dunántúl	70	137	17,5%	26 049
Nyugat- Dunántúl	88	160	13,4%	8 431

Forrás: Koltai, 2014

A táblázat adataiból szembetűnő, hogy két nagy régió az észak-alföldi és az észak-magyarországi régióban – amely a kutatás régiója is egyben – a legmagasabb a szegregátumok száma, aránya, és a szegregátumban élők száma egyaránt. Az ilyen telepeken élők jelentős része cigány származású, de nem mindenki. A magyar társadalmat vizsgálva, a roma lakosság, a halmozottan hátrányos helyzetűeket illetően is nehezebb helyzetben van. Magyarországon a 2011-es népszámlálás adatainak eredményei azt mutatják, hogy 316 ezren vallották magukat cigány származásúnak. Ez a valós létszám töredéke. Ennek oka lehet többek közt a többségi társadalomba beágyazódott, romákkal kapcsolatos pozitív és negatív sztereotípiák, amelyek meghatározzák a csoportok közötti viszonyt. A menekülés, hárítás, tagadás és az identitás bizonytalansága áll sok esetben a háttérben. A többségi társadalom, romákhoz való viszonya, meghatározza a magyarországi roma társadalom kapcsolatainak minőségét és korlátait. Ez a probléma, meghatározhatja a romák kapcsolati rendszerét, ami sok esetben lekorlátozódik a családi (erős) kapcsolatok szintjére. Ami ebből adódik, hogy a tágabb, többrejtő kapcsolatok, a kapcsolódás a társadalom nagyobb részéhez, nem valósul meg. Következményei: kimaradnak a szocializációs folyamatokból, szűklátókörűség, nem értesülnek, nem tájékozódnak az innovációkról, lehetőségeikről, meghatározza a társadalomban betöltött státuszukat, az iskolai végzettséget, foglalkozást, egzisztenciát és a társadalmi szerepvállalásukat. (Kovách, 2017)

A szegregált telepekre sok esetben jellemző, hogy a lakosok az emberi élethez nem méltó körülmények között és az alapvető szolgáltatások hiányával kell, hogy együtt éljenek. Az elkülönülten élésnek, a szegregációnak számos negatív következménye van társadalmi, gazdasági és akár egészségügyi is. Ez a fajta elkülönülés-elkülönítés, beavatkozást igényel, mivel a szegénység és a problémák, újratermelődnék. Sok szempontból nagyon érzékeny téma, hiszen nem csak a szegénységet, hanem kapcsolatokat, lakóhelyet, otthonokat, szokásokat, életmódokat is érint a telepek felszámolása. Egy-egy beavatkozás, negatív hatással is lehet az érintett közösségekre, és az egyénekre. A szakirodalom szegregációnak nevezi azt a jelenséget, amikor egy-egy településen belül a különböző társadalmi rétegek, etnikai csoportok stb. lakóhelye erősen elkülönül egymástól. A szegregáció együtt jár a jövedelmi viszonyok és a települési infrastruktúra lényeges egyenlőtlenségeivel. (Andorka 1997:194) Más megfogalmazás szerint „a lakóhelyi szegregáció a társadalmi egyenlőtlenségek térbeni megnyilvánulásaként értelmezhető, amikor az etnikai és a szociális csoportok közötti társadalmi távolságok térbeni távolságokként is megjelennek” (Lennert et al., 2014:4) „A KSH a 2001-ben végzett népszámlálási adatok alapján azokat a területeket nevezi szegregátumoknak,

ahol az aktív korú népességen belül, a legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők, és a rendszeres munkajövedelemmel nem rendelkezők aránya mindkét mutató esetében magasabb mint 50 százalék. Azok a területek, ahol a lakosok számának legalább 40 százaléka a fent említett mutatók szerint alacsony státusú, veszélyeztetett területnek minősülnek.” (Rácz, 2014:42).

Mint már fentebb említettem, az általam vizsgált szegregátumra is igaz az a megállapítás, amit a Kadét Ernő és Varró Gabriella is leír tanulmányukban az általuk vizsgált szegregátumokkal kapcsolatban, hogy jellemző a rossz, hiányos infrastruktúra, a közműellátottság hiánya. Ezek a hiányosságok, egyébként is jellemzőek a kistelepülésekre, de súlyosbítja a helyzetet, a díjhátralékok miatt megszűnt szolgáltatói szerződések és ezekből adódóan, megszűnt szolgáltatások, esetenként a felhalmozódott tartozások. A szegregátumokban általános, hogy hiányos a vezetékes víz, a csatornahálózat és a gázvezetékek kiépítése. Mindezek hiánya tovább nehezíti a sokszor egészségügyileg is rossz állapotban lévő telepi lakosságot. (Kadét-Varró, 2010)

A rendszerváltást követően fokozódott a mélyszegénységben, kilátástalan életkörülmények között élő, többségében cigány származású családok aránya. Sok középosztálybeli család, a jövőbeli lehetőségeik korlátozottsága miatt, elhagyta addigi lakóhelyét. A sokszor már lepusztult állapotban lévő ingatlanok, eladhatatlanná váltak, így az ingatlanárak, jelentősen csökkentek. Ezek az ingatlanok, azok számára váltak vonzóvá elérhetőségük miatt, akiknek esélyük sem volt más település, vagy városrészekben ingatlant vásárolni. Ezek a folyamatok mind erősítik a szegregációt. A mélyszegénységben lévő családoknak nem volt lehetőségük a (tőke és társadalmi tőke hiányában) minőségi lakóhelyváltásra, amely lehetővé tette volna, hogy gazdaságilag és kulturálisan is egy prosperáló környezetbe költözhessenek. Nyilvánvaló, hogy a gettósodást nem csak a lakókörnyezet határozza meg. A szolgáltatások hiánya és a társadalmi kontroll hiánya miatt, sajátos szabályok alapján működő szubkultúra alakul ki. Ebből a környezetből, szinte lehetetlen kitörni, hiszen a telepi megküzdési stratégiák sok esetben nem alkalmazhatók közvetlenül a többségi társadalom szabályrendszerében. A lakosság mindössze egynegyede tartozik az ún. „törekvő” kategóriába (Halász, 2020). Ők azok, akik nem szándékoznak megszokni, vagy nem tudják megszokni a környezetet és az életmódot. Külső segítség nélkül, nincs eszközük a váltáshoz, a kitöréshez. Egyharmaduk, azok a tisztességes, szűkölködő emberek közé tartozik, akiket a társadalom kizár. Az ott élők kétharmadát, a beilleszkedni nem képes réteg alkotja.

Ők azok, akik viselkedése, nem normakövető, a bűnöző életmód jellemző. A folyamat önmagát gerjesztette, a gettósodás mértékének növekedésével már a közepes, sőt az alatti társadalmi státuszú családok és egyének is az ország más részeiben, illetőleg külföldön kerestek megélhetést. Az említett folyamat, tehát a társadalmi rezidualizáció következtében fokozódott a mélyszegénységben, kilátástalanságban élő, többségében cigány családok koncentrációja. (Ladányi-Virág, 2009).

A telepfelszámolási megközelítések, programok

A telepfelszámolással kapcsolatos diskurzus az utóbbi években kapott nagyobb lendületet. Azonban a téma érzékenysége okán is viszonylag szélsőséges megközelítésekkel találkozunk, amelyek egy része nem mentes az aktuálpolitikai felhangoktól sem. A tudományos írások közül megkerülhetetlen és nagyon fontos Virág Tünde és Keller Judit írása, amely publicitást kapott a magyarországi és a külföldi sajtóban is. Vizsgálatuk elsődlegesen a helyi adottságokra épülő fejlesztésekkel kapcsolatos intézményi és helyi szinten kialakuló fejlesztési együttműködések jellemzőit és működési mechanizmusait veti górcső alá. Tanulmányukban azt kívánják feltárni, hogy az állami fejlesztéspolitika keretei milyen lehetőségeket biztosítanak helyi szinten a terepfelszámolások és a szegregáció enyhítésének feloldására. Feltárják a helyi adottságokat, a helyi szinten megfogalmazódó igényeket és hangsúlyozzák a helyi szintű erőforrások feltárását és mozgósítására vonatkozó erőfeszítéseket. (Keller-Virág 2021)

1.8 A csokvaományi telepfelszámolás projektkörnyezete

A Társadalmi Esélyteremtési Főigazgatóságot (TEF) a Belügyminisztérium – a kormány felhatalmazásával – 2019. augusztus 1-jével hozta létre. A szervezet saját honlapjának tájékoztatása szerint a „TEF – a Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégiával összhangban a társadalmi felzárkózás, a mélyszegénység megszüntetése és az esélyteremtés terén – ellátja a felzárkózás képzési, szervezési és módszertani feladatait, illetve hozzá kapcsolódó mentori támogatást nyújt.” (<http://tef.gov.hu>)

A Társadalmi és Esélyteremtési Főigazgatóság EFOP-1.6.1. VEKOP-16-2016-00001 „*Felzárkózási együttműködések támogatása*” kiemelt projekt keretein belül, a Csokvaomány külterületén elhelyezkedő Tólapa, másnéven „vadtelep”, felszámolására irányuló projekt 2021 júniusában kezdődött és 2023. december 31-ével zárult. Ezen időszak alatt, mint már korábban említettem a projekt keretein belül a magyar állam, 9 darab családi házat vásárolt és 5 darab újjépítésű ingatlant hozott létre Csokvaomány belterületén, amelyekbe a projekt kezdetén

Tólápán szociális bérlakásban élő 15 család költözött be. Ezek az ingatlanok, a projekt kezdeti elképzelése szerint az önkormányzat tulajdonát fogják képezni, a beköltözők számára pedig, szociális bérlakásként üzemelnek majd a jövőben. A korábban már bemutatott szegregátumban élő családok ottani lakókörnyezete életveszélyes állapotú. Ám az előzetes felmérések és szakvélemények alapján elmondható, hogy ezen rossz állapotban lévő lakások karbantartása és felújítása egyrészt nem lett volna gazdaságos, másrészt, a helyi önkormányzatnak nem volt erre megfelelő anyagi forrása. Az ingatlanok állapotán és az infrastruktúra hiányán kívül több, más olyan probléma állt fenn, amelyek megoldása, még anyagi forrás birtokában sem lett volna megszüntethető. Ilyenek pl.: a szolgáltatásokhoz való hozzáférés joga, társadalmi kirekesztettség, diszkrimináció, szegregáció. Amennyiben a beköltöztetéssel fizikailag megvalósul a tólápaiak községbe való integrációja, az előzetes remények szerint számos szolgáltatáshoz hozzáférhetnek majd. Mint például: biztosított lesz számukra a munkahelyekre való utazás, mivel a községből már indulnak buszjáratok a nagyobb városok üzemeibe, ellenben Tólápáról nem voltak közvetlen buszjáratok.

A projekt célja, a fizikai integráció mellett egy valódi beilleszkedés megvalósítása is, illetve a projekt hosszútávú fenntarthatósága. Elsődleges cél volt a tólápai lakosok a csokvaományi közösségbe történő integrációjának sikeressége és 2023 év végére mindenki beköltözhessen a felújított, illetve újjépítésű ingatlanokba. Ehhez az is szükséges volt, hogy a beköltözésig, szakértő munkatársak mentorálják a családokat. Fontos célkitűzés volt még, az egyéni fejlesztések megvalósítása, amely szintén az integráció elősegítését célozták meg. A projekt programelemei között megtalálhatók voltak az edukációra és a közösségépítésre és közösségfejlesztésre irányuló programok és foglalkozások.

1.9 A projekt fogadtatása

A tólápai közösséget korábban már több, az életkörülmények minőségének javítását célzó projekttel keresték meg. A projektek többségét csalódottsággal elevenítették fel. Egyik fontos problémaként említették, hogy a lehetőségekből csak kevesen részesülhettek. A korábbi, rossz tapasztalatokból kifolyólag, bizalmatlanná váltak, akkor is, amikor valaki segítő szándékkal keresi fel őket. A mi tapasztalatunk is hasonló volt. A faluba beköltözés tényét is vitatták, amelynek hangot is adtak. A projekt minden elemét megkérdőjelezték, így azt is, hogy egyáltalán van-e eladó ingatlan Csokvaományon. A tólápai lakosok részéről az első reakciók a következők voltak: „*Nem hiszek maguknak! Hazudnak!*” „*Jöttek már ide annyian, azt még*

mindig itt vagyunk” „Majd akkor hisszük el, ha aláírtuk a szerződést!” „Minek hitegetnek minket? Úgy sem lesz belőle semmi!”

A kedélyek akkor kezdtek csillapodni, amikor 2022 őszén a projektbe bevont családi házakat megvásárolta az önkormányzat és elkezdődött azok felújítása. A tervek szerint a felújítás után ezek a házak szociális bérlakásként funkcionáltak volna Csokvaományban. Az ingatlanok bemutatása után a korábbi ellenállás és hitetlenkedés fordulatot vett, és elkezdtek reménykedni és tervezni, a jövőben rájuk váró lehetőségekkel. Természetesen a projektnek a későbbi szakaszaiban is folyamatosan felbukkantak olykor kétségek: *„A programból, ha lesz valami! Mert sok mindent mondtak már nekünk. Itt az a baj, hogy hitetlen vagyok. Én már csak akkor hiszem el, ha a legelső éjszakán az álmomat leteszem lent a gyerekeimmel meg a párommal, majd onnantól, jön minden, aminek jönnie kell.”*

1.10 Integrációt elősegítő programok

A projekt előmenetelének és a helyi közösségszervezés alakulásának meghatározó elemei az integrációt elősegítésére irányuló közösségi programok. Esetünkben a kezdeti lakossági fórum tekinthető az első ilyen alkalomnak, amely az első találkozás is volt az itt élőkkel, amikor tájékoztattuk őket, hogy miről szól ez a projekt, mire számíthatnak, és lehetőségük volt véleményüknek hangot adni, kérdéseiket feltenni és nem utolsó sorban a projektben dolgozó szakemberekkel találkozni. Ezt követően a 2021 októberében Tólapán megrendezett közösségi szemétszedés volt a következő fontos esemény. Ez volt az első, amit a helyi team szervezett meg, és sikerült egy közös cél érdekében mozgósítani a tólapai lakosokat. A következő fontos esemény a karácsonyi ünnepkörhöz kapcsolódó, leginkább a gyerekes családokat érintő karácsonyi ünnepség volt és a 2022-es farsangi bál, amely több szempontból is fontos esemény volt, hiszen ekkorra már sikerült jobban megismerkednünk a helyi gyerekekkel és felnőttekkel egyaránt, illetve a rendezvények szervezésében például partnerséget sikerült kialakítani a rendezvényeknek is otthont adó helyi vendéglátóipari vállalkozóval.

A két alkalommal megrendezésre kerülő egészségfejlesztési programoknak elsődleges célja az egészségfejlesztéssel, a prevencióval kapcsolatos ismeretek átadása, különös tekintettel a projekt célterületén és célcsoportjában felmerülő szükségletek, igények és sajátosságok fókuszba állításával.

1.10.1 Gyermekprogramok

A projekt keretein belül a közösségi programok közül nagy hangsúlyt fektettünk a gyerekprogramokra. Minden héten két alkalommal szerveztünk a gyerekeknek foglalkozásokat: kedden társasjáték klub, szerdán pedig drámapedagógiai foglalkozás, kéthetente szombaton pedig művészetterápiás foglalkozás várta őket. A gyerekek minden alkalommal szép számmal jelentek meg ezeken a találkozókön és a tólápai gyerekek mellett a csokvaományi gyerekek is aktívan részt vesznek. Többnyire aktív és rendszeres résztvevőkről beszélhetünk, akik mellett ideiglenes érdeklődők is megjelentek. A nemrég indult filmklubbal pedig a helyi kamaszokat szerettük volna megszólítani. Minden hónap utolsó péntekjén várjuk őket a vetítésre, és többnyire olyan filmeket választunk számukra, amelyben őket foglalkoztató társadalmi problémák, számukra érdekes kérdések kerülnek feldolgozásra (szerelem, család, környezetvédelem, Internet, közösségi média használat). A vetítéseket követően egy kötetlen de kérdésekkel irányított beszélgetést tartunk a filmben bemutatott témával kapcsolatban. A tavalyi évben nyári szünidőben tematikus táborokat szerveztünk a helyi általános iskolásoknak. 2 alkalommal 2-3 napos program várta a gyerekeket (kalózos tábor és környezetismeret tábor). A művészetterápiás foglalkozás keretein belül pedig egynapos buszos kirándulást szerveztünk Miskolcra.

1.10.2 Felnőtt programok

A projekt a helyi felnőtteket is igyekezett megszólítani és különféle integrációt elősegítő programokat szervezni számukra is. A tervek szerint ezeken a foglalkozásokon a beköltöző tólápaiak és a településen élő lakosok találkozási pontot találhatnak, közös célok mentén egymásra hangolódhatnak, jobban megismerhetik egymást, könnyebben legyőzhetik az előítéleteket. Két fontosabb programelemet szeretnék kiemelni: az egyik a varróklub, a másik a barkácsklub. A varróklub elsősorban a munkanélküli nőket vagy gyermekükkel otthon lévő anyákat szólította meg, lehetőséget adva számukra egy olyan kézműves szakma elsajátítására, amely a későbbiekben megélhetési lehetőséget biztosít számukra azáltal, hogy vagy munkavállalóként vagy egyéni vállalkozásban a munka világába tereli és ott tartja őket. De akár arra is lehetőséget nyújt, hogy környezetüket szebbé tegyék alkotásaik által. A barkácsklub a férfiakat hivatott megszólítani, és elsősorban a családok lakókörnyezetében szükséges felújítása, állagmegóvási és karbantartási munkálatokhoz szükséges gyakorlat elsajátítása és a gyakorlatban való hasznosítása a cél. A résztvevők számára rendelkezésre állnak eszközök,

szerszámok, és egy szakember, akivel az apróbb munkákat el tudják végezni környezetük rendbetartása érdekében.

1.11 Problémajellemzők és beazonosított szükségletek

Bár Tólápa sok szempontból sajátos jellemzőkkel bír, itt is fellelhetők a szegregátumokra általánosságban a következőkben bemutatásra kerülő problémák a jellemzők. Alapvető nehézség az alacsony iskolai végzettség, ami nehezíti az elhelyezkedést, a munkavállalást. Felsőfokú szakképesítéssel senki, középfokú végzettséggel egy fő rendelkezett. Tanfolyamon szerzett szakképesítéssel, három fő rendelkezett. A többiek, legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkeztek.

A tömegközlekedés hiánya szintén fontos problémaként volt jelen. Naponta csak néhány buszjárat ment ki a szegregátumba. A közelben lévő települések egy része gyalog vagy kerékpárral megközelíthető. A távolság egészséges embernek, fiatalon és megfelelő időjárási körülmények között gyalog is leküzdhető, de egy nagybevásárlás vagy betegség esetén kiszolgáltatottak a helyiek a borsos tartifáknak. Így a mindenki egyénileg oldotta meg, gyalog, biciklivel vagy „*uzsora taxival*” tudtak eljutni, amely azt jelenti, hogy a faluban élő, autóval rendelkező lakosok közül néhányan üzletszerűen és indokolatlanul magas összegért voltak hajlandóak fuvarozni a tólápaiakat. A tólápai adatközlők elmondása alapján 2021-ben a 4km-es utat 1500ft-ért tették meg. Amennyiben a Csokvaományban található élelmiszerboltból, vagy az orvosi rendelőtől haza is kellett szállítani, 3000ft-ot kértek a fuvarosok. A rossz tömegközlekedés a munkába járást is megnehezíti vagy ellehetetleníti. *"Elmennék én a Boshba is, de kinek van kedve 5 km gyalogolni egy 8-9-12 órás álló műszak előtt és után?!"*

A tólápai lakosok, nem rendelkeznek szemétszállítási szerződéssel, így már évek óta nincs szemétszállítás, ami illegális szemétkerakó létrejöttéhez vezetett. A szemetet azonban sok esetben a kóbor kutyák széthordták, illetve a különböző rágsálók is megjelentek a telepen. Ezek a problémák kellemetlenek és komoly fertőzésveszélyt is jelentettek az ott lakók számára. *"Nézze, megesznek minket a patkányok, mikor átrágt a falon, esténként azt néztem, hogy rámászik-e a csepp lányra?!"*

A szegregátumban élők számára a különböző szolgáltatások csak nagy erőfeszítések árán voltak érhetőek el. Legközelebb Csokvaományban található óvoda, bolt, orvosi ellátás, vagy az idősek számára gondozás, szociális étkeztetés. Nincs helyben bolt, nincs semmilyen helybe

igénybe vehető szolgáltatás. *"Hétvégén nincs buszjárat, ha elfogy valami például a főzésnél, vagy akármi, lehet valakinek gyalogolni, ami nyáron nem gond, de télen, na az akkor kemény"*

Tólápán sok kóbor kutya élt, hiszen sokan a környező településekről ide dobták ki az feleslegessé vált állataikat, illetve a már itt élő állatokra is jellemző volt a túlszaporulat. Pár családnak volt saját kutyája, azokról próbáltak a lehetőségeiknek megfelelően gondoskodni. Azonban a kutyák szaporulata nagy problémát jelentett. A környező menhelyek helyhiány miatt, nem tudták ezeket a kutyákat befogadni. Az önkormányzatnak pedig nincs elég pénze, a befogatásra és ivartalanításra. Ez számos konfliktus forrása volt mind helyben, mind az ide érkezők és a helyi lakosság között. *"Ránk kenik ezt a kutyadolgot, pedig nem mi csináljuk, minket is bosszant, hogy a gyerekeket nem merem kiengedni egyedül, mert félek, hogy ha nassolnak vagy elég már ha rágóznak, a kutya azt hiszi, hogy eszik, oszt rámegy, ezért kísérgetjük őket a sulibuszhoz is".* Egy másik interjúalany elmondása szerint *"ezek szedik szét a szemetet is, rongyikat, pelenkát, mindent szétszaggatnak, meg hát idepiszkítanak mindenhová"*

Alapvető probléma volt a szegregátumban a családok eladósodottsága. Az itt élő családok nagy lakbér tartozást halmoztak fel az elmúlt évek során. A szociális bérlakások bérleti díja havonta 3000 Ft, melyet a tólápai családok 6-7 éve nem fizettek be a helyi önkormányzatnak. Sokan egyéb adósságokat is felhalmoztak: személyi kölcsönök, telekommunikációs szolgáltatók felé való tartozás, magánszemélyektől kért kölcsönök, díjhátralékok, rövid- és hosszútávú kamatozású hitelek. Ezeknek a nagy része már végrehajtás alatt álltak. Ezen adósságok rendezésében a projektben részt vevő családi mentorok nagy erőfeszítések árán igyekeztek segítséget nyújtani, de sok esetben a végrehajtóval való egyezkedés és méltányossági kérelmek pozitív elbírálása sem hozott eredményt, mivel egyes családok olyan nagy adósságot halmoztak fel, melynek törlesztése a kedvező részletfizetési konstrukciókkal sem kivitelezhető az anyagi helyzetüket nézve, mivel anyagi tartalékkal egyáltalán nem rendelkeztek.

Az eladósodottság következményeként jelentős a fekete vagy szürkegazdaságban való részvétel. A végrehajtói eljárások miatt egyes családok így próbálják megoldani a levonások elkerülését. *"Mondd meg minek menjek el bejelentve, levonnak mindent, levonja a fizetésem felét, minek dolgozok akkor".* Egy másik interjúalanya elmondása szerint *"az uram ebbe a hónapba 14. 000 Ft-ot hozott haza... Levonták a végrehajtók amit lehetett, levonták, amit fizetési előleget felvett, levonták a tartozását akinek lógott, megadta az Attilának a kölcsönt, visszaadta a telefonszámladíjat, amit az anyja fizetett helyette, igaz vett egy motort, mert az jó*

üzlet volt, de akkor is... a 200ból nem maradt semmi" Ez ideiglenesen megoldást jelent, azonban előbb-utóbb nehézségekhez vezethet. A feketemunka teljes felszámolása lehetetlen vállalkozásnak tűnik, mégis fontos lenne, hiszen a tartós integráció alapvető feltétele, hogy a családoknak rendszeres és kiszámítható jövedelme legyen, amelyből hosszabb távú stratégiák is kidolgozhatóak.

Szintén a kardinális problémák között említhető a lakások állapota, melyet már korábban leírtam. Egyes házak már közel életveszélyes állapotban voltak. Mint már említettem a lakások komfort nélküliek és túlzsúfoltak voltak. Hiányzik a felnőttek és a gyerekek saját élettere, a privát szféra kialakításának lehetősége. Mindez a gyerekek esetében nehezíti a tanulást, így ellehetetleníti az iskolai felkészülést, hosszútávon a továbbtanulást. A felnőttek számára sincs megfelelő hely, hogy a felnőttek ügyeit megbeszéljék, így a gyerekek mindenről tudnak, mindennek szem és fültanúi. Beleértve a veszekedéseket, az alkoholfogyasztást, bulizást vagy az intim együttlétet. Jellemző az is, hogy nincsenek saját tárgyaik, az egyéni tulajdon nem tartható. Ezek a körülmények kihatnak a munkahelyekre és az iskolai életre is.

Az szenvedélybetegségekhez köthető szerek fogyasztása is jellemző a szegregátumokban, ahogy Tólápán is. Elsősorban alkoholizmus volt jellemző a telepen. Ezenkívül megjelentek olyan pszichés problémák, melyek a szociális munkások kompetenciáját már meghaladták. Ebben az esetben különböző szakemberek segítségére van szükség, mint pszichológus, pszichiáter. Azonban a jelenlegi egészségügyi problémák miatt kevés az ellátó hely, a várólisták hosszúak, illetve nehezen megközelíthetők ezek az egészségügyi szolgáltatások, főleg időpontra, az online szolgáltatásokat nem szívesen veszik igénybe, mert idegenkednek tőle.

A problémák között felismerhetők egyéni és közös problémák is. A felismert problémák közül egyesek csak közösen megoldhatók, ezért fontos a helyi erők felélesztése és fenntartása. Ezek a problémák többnyire a lakóközösség egész vagy jelentős részét érinti, így hatékonyabban oldhatók meg úgy, hogy a közösség egésze tervez és cselekszik. Ráadásul ezen problémák megoldásában a résztvevők sokkal motiváltabbak is, megérezhetik a közösségi összefogás erejét. Ehhez közösség-szervezés szükséges, amihez a közös ügy megtalálása volt az elsődleges feladat. Ezeknek a megbeszéléseknek a lakógyűlések adtak teret, ahova az összes tólápai lakos meghívást kapott, melyet személyesen adtak át a szociális munkások. Az eseményt a házak elé szerveztük, ahol az érdeklődő Tólápán élők elmondhatták a problémáikat, majd közösen elkezdtek megvitatni ezeket. Fontos kérdés, hogy a közösség együtt próbáljon egy

fontossági sorrendet felállítani, mely majd eldönti, mely problémák a legégetőbbek, illetve melyek érintik a legtöbb embert a közösségben. Egy-egy probléma kapcsán feltérképeztük, hogy milyen megoldási próbálkozásaik voltak és ezek milyen eredményekkel jártak és mit gondolnak ők arról, miért voltak ezek végül sikertelenek. Ezután kerülhet sor egy ötletelésre, ki, miben, hogyan látja a problémák megoldását. Az első lakógyűlésen, számos problémát fogalmaztak meg. Rövidebb beszélgetést követően, két fő probléma körvonalazódott: a szemét és a kutyák. A korábban felsorolt problémák közül felmerült a lakógyűléseken a szeméthelyzet, a rágszálókkal és kutyákkal való nehézségek és a telep gondozatlansága. A lakókkal közösen megbeszéltük, hogy milyen lépéseket tehetnek meg ők az ügyek érdekében és miben tudunk mi segítséget nyújtani. A legegyszerűbben megoldható helyzetre az lett a megoldás, hogy helyiek közül kiválasztottak egy főt, aki a segítségünkkel felkeresi a polgármestert, hogy a falu fűkaszáját elkérje. Így a telep gondozatlanságára egy megoldás látszott kirajzolódni. Aminek az eredménye az lett, hogy 2 héten belül a telepen a helyi férfiak levághatták a fűvet a falu fűkaszáját használva. A szemétproblémát, illetve felvetettük a szemétszállítás lehetőségét, aminek az árát szerették volna tudni, hogy át tudják gondolni az ezzel járó költségeket. A találkozó végére megbeszéltük, hogy ki mennyit tudna a szemétszállításra fordítani. Ezek alapján felkerestük a szemétszállító céget és információkat kértünk tőlük. A következő találkozó alkalmával a szerződésekkel együtt mentünk fel Tólapára, hiszen a megbeszélt összegnek megfelelt a cég ajánlata. Ezek mentén felvázoltuk a kötelezettséget és aláírtuk a szerződéseket, amibe egyöntetűen ment bele a telep minden lakója. Emellett a korábban illegálisan alkalmazott szemétkerakó befedése elkezdődött, amihez a polgármester nyújtott segítséget. Építkezésből maradt hulladékokkal kezdték el lefedni a hulladéklerakót, ami így a tervek szerint be lesz fedve, így talán a rágszálókkal kapcsolatos problémák is csökkennek. Ezek a találkozók aztán kétheti - havi rendszerességgé lettek, ahol elhangzottak az aktuális fejlemények, az esetleges akadályok és a megoldási javaslatok. A projekt előrehaladásáról, éppen aktuális szakaszairól is rendszeres tájékoztatást adtunk. A találkozók fontos szerepe, hogy a kliensek készségeit és érdekérvényesítő képességeiket ilyen formában is erősítsük. Az első alkalommal tartottunk a konfliktusok kiéleződésétől, attól, hogy kezelhetetlen lesz ez számunkra. Azonban az ott élők nagy része együttműködő, maga is cselekvőképes és akart tenni helyzetének változtatásáért. A találkozók arra is lehetőséget adtak, hogy a helyiek úgymond ventilláljanak nekünk és ennek ez a tökéletes helye, hiszen így volt lehetőségünk meghallgatni őket és válaszolni a kérdéseikre, félelmeikre, problémáikra. A közös megbeszélés éppen

csökkenti a konfliktusokat a játszmahelyzeteket, a pletykákat, a közös gondolkodás révén pedig nő az elköteleződés az ügy iránt, jobban megismerik egymást a kliensek és növekszik az elfogadásuk egymás felé. A lakosok hamar belátták, megértették, hogy egy cél irányában állunk, együtt szeretnénk dolgozni azokon a problémákon, mely az ő életükben a legnagyobb nehézségeket jelenti, akkor is, ha eszközeink nekünk is korlátozottak. Megértették azt is, hogy mi hiszünk abban, hogy lehet változtatni jelenlegi helyzetükön és elérni a közösen kitűzött célokat. Erre a mintára a sokszor cselekedni nehezen tudó klienseinknek nagy szükségük volt. Érzésünk szerint nemcsak a problémák hatékonyabb megoldására, a lakosság készségeinek fejlesztésére, hanem a partneri viszony kialakításában is jelentős mérföldkövek voltak ezek a lakógyűlések, a közösségfejlesztés egyik színterei.

1.12 Kapcsolatok

A testi és lelki fejlődéssel, szorosan összhangban vannak a kapcsolataink típusa és minősége. Az elszigetelten, deprivált környezetben, esetleg szegregált környezetben élők, a társadalomban bizonytalanabb életet tudnak élni. A nem sokszínű, egysíkú, kapcsolatrendszerrel rendelkezők motiválhatósága a változásra, a továbbtanulásra, nagyon nagy kihívás és sokszor kudarcba fullad. Akik nem rendelkeznek kiterjedt kapcsolati rendszerrel, a családi kapcsolatok minősége és a szociális és kulturális háttér is meghatározza az egyén orientációját. Ezen közösségek hiánya a lelki fejlődés tekintetében is hátráltató. Gyakrabban alakul ki depresszió és függőségek. A jólétre való hatása is megfigyelhető. Ugyanis kapcsolatok hiányában, a szűklátókörűség a jellemző. Aki nincs tisztában, a lehetőségeivel, saját tapasztalataira fog hagyatkozni, amelyek meghatározhatja a tanuláshoz, munkához és a társadalomhoz való viszonyát. (Kovách, 2017)

A Tólapán élő emberek közül, többen is, már a telepen születtek, nevelkedtek, szocializálódtak. Tólapát, a folyamatos népesség csökkenés jellemezte. 1990-ben, még 109-fő élt Tólapán, 51 lakásban, ami mára, 47-főre redukálódott, 7 lakásban. Az elhagyott, romos épületek javarészét, már elbontották. (Alabán, 2020) A 47 fő, 15 család, a kis alapterületű Tólapán, egy olyan közösséget alkottak, ahol mindenki tud a másikról, sőt, többen, rokonsági kapcsolatban állnak egymással. Ezek az úgynevezett erős kapcsolatok jellemzik, az ott élők mindennapjait és ezek a korlátozott kapcsolati rendszerek befolyásolják, az érdekérvényesítőkészségüket, illetve a társadalomban betöltött szerepüket.

A telepfelszámolások az érintettek szemszögéből

Ebben a fejezetben szeretném bemutatni a telepfelszámolás különböző aspektusait, a különböző területekre gyakorolt hatását. Továbbá szeretném megjeleníteni azokat a fókuszpontokat, amelyek az egyes emberek helyzetéből, státuszából, jellemzőiből adódnak. Hipotézisem szerint a nők, a férfiak, a gyerekek, az idősek, a családostok számára eltérő megélést jelent a telep elhagyása és az új lakóhely kialakítása. Bár minden egyes ember fizikailag nagyon hasonló utat jár be a folyamatban (kiköltözés, beköltözés), mégis a beilleszkedésnek lehetnek olyan csoportra jellemző sajátosságai, amit érdemes külön szempontként megjeleníteni. Az alábbiakban bemutatom, hogy az egyes interjúalanyok hogyan viszonyultak a telep felszámolásához, valamint az új lakókörnyezet kialakításához.

A telepfelszámolások olyan folyamatok, amelyek során egy adott területen lévő lakosságot kitelepítik, általában a terület átstrukturálása, új építési projektek vagy katasztrófák miatt. Ez esetben, az életveszélyessé vált szociális bérlakások és az élhetetlen lakókörnyezet miatt kerül teljes felszámolás alá, Csokvaomány külterületi szegregátuma. Az ilyen folyamatok jelentős hatással lehetnek az érintett lakosokra és a szélesebb társadalmi környezetre is. Érdemes azokra a hatásokmechanizmusokra koncentrálni, amelyek a telepfelszámolás során érintik a lakosság életminőségét, a gazdasági helyzetét és a környezettel való kapcsolatát.

1.13 Az életminőségre gyakorolt hatások

A telepfelszámolások egyik legfontosabb hatása, az életminőségre van. A költözőknek általában nehézséget okoz az új helyzetben való alkalmazkodás, hiszen elvesztik a régi lakóhelyükhöz kapcsolódó személyes és közösségi kapcsolataikat. (Keller-Virág, 2021)

Esetünkben, a Csokvaományba beköltöző tólápai lakosságra váró környezeti változás, magasabb szintű infrastrukturális szinttel jár, ami várhatóan, pozitív irányba fogja befolyásolni az életüket, életminőségüket. A személyes és közösségi kapcsolatokban azonban nehéz garantálni a folytonosságot, amely befolyásolhatja a jövőképet.

1.14 Gazdasági hatások

Magyarországon, a nemzetközi foglalkoztatási viszonyokhoz képest, alacsony a foglalkoztatási arány, illetve az oktatás és oktatás színvonala sem versenyképes. A roma lakosság, kifejezetten érintett ebből a szempontból. Ennek oka, a diszkrimináció, amivel mind

a munkaerőpiacon, mind pedig az oktatás területén találkoznak. A folyamatosan, generációról generációra újratermelő diszkrimináció, növeli a társadalmak közti szakadékot. (Emberi Erőforrások Minisztériuma, 2011-2020) A fejlettebb infrastruktúra, a közösségi közlekedés elérhetővé válása következtében megnyílik a lehetőség arra, hogy a közeli kisvárosokban, az elsődleges munkaerőpiac szereplőivé válhassanak. Így a bizonytalan alkalmi munkavégzésből származó jövedelemet, vagy a rosszul fizető és kevés hasznossággal bíró közmunkát felválthatja, a rendszeres munkavégzésből származó jövedelem. Tólápáról jellemzően az Eger környéki szőlészetekben jártak mezőgazdasági idénymunkára, napi bejelentéssel. Az utóbbi években nem volt olyan buszjárat, ami úgynevezett „műszakos”, vagyis a munkába járáshoz igazodó menetrenddel közlekedő járat lett volna Tólápáról a környező városok felé. A buszjáratok, kizárólag az iskolába járást biztosították, de az óvodás szállítását már a helyi önkormányzat kisbuszával oldották meg. Hétvégén egyáltalán nem volt buszjárat Tólápáról-Tólápra, így teljesen ki voltak zárva a tömegközlekedésből.

1.15 A családok szempontjai

A családok nézőpontját 3 általam kiválasztott interjúalannyal folytatott beszélgetésből vett részlettel szeretném bemutatni. Mondanivalójuk lényegének megértésével látható a szegregátumban élők értékrendje, meglátásai, jövőképe.

„S” egy középkorú nagycsaládos férfi. *„Jó itt az élet, mert nyugalom van, csendesség, friss levegő. Csak az a rossz az egészben, hogy a munkát nem tudjuk megoldani, a buszjárat miatt sem.”* „S”, a szegregátumban született és nevelkedett férfi, aki élettársával 4 gyermeket nevel (két közös és két az élettársa előző kapcsolatából született gyermeket) A vele készített interjúból kiderült az a kettősség, ami nagyon jellemző a tólápiak értékrendjére. Tólápa gyönyörű természeti környezetben található. Már a Csokvaományból Tólápra vezető úton is, egyfajta, természetközelségből fakadó nyugalom tölti el az embert. Az út két oldalán mezők és dombok láthatók, erdőkkel borítva, sok helyen az ember által érintetlen társulat él. Ahogyan kiérünk Tólápra, azt láthatjuk, hogy a romos épületeket, erdő öleli körül. Ez a környezet, az idelátogatókat is magával ragadja. Az itt élők számára az, hogy az erdő csupán néhány lépésre van, így lehetőségük van, *„kilépni a nyomorból”*. Az erdő, nem csak a szabadságot jelenti, hanem a tólápaiak, kihasználják az erdő erőforrásait. A gombaszezonban szorgalmasan gyűjtik a különféle gombákat. A begyűjtött gombákat egyrészt saját fogyasztásra hasznosítják,

másrészt pedig értékesítik a faluban. A tólápaiakat dolgos, szorgalmas emberekként ismertem meg. Amikor nem viszik el őket napszámba a szőlőbe dolgozni akkor sem tétlenkednek. Nyáron gombásznak, ősztől pedig a téli tüzelőt termelik ki az erdőből.

„Ez egy nagy lehetőség, de sok embernek kihívás. Nem azért, hogy nem tudnának alkalmazkodni, hanem zsebbenylós dolgok lesznek.”

„S” interjúrészletéből világosan látszik, hogy tisztában van azzal, hogy a beköltözésnek, számos pozitív hozadéka lesz. Emellett tisztában van azzal is, hogy ennek ára van. A tólápai lakosság a szociális bérlakások bérleti díjainak hátraléka miatt, adósságot halmoztak fel, de úgy voltak vele, hogy ha ők nem kapnak szolgáltatást, az önkormányzat által nincs biztosítva az ingatlanok karbantartása/felújítása, akkor ők sem fizetnek bérleti díjat. Efelett az önkormányzat is szemet hunyt évekig. Ezen túlmenően a telepen, nincs vezetékes ivóvíz, kiépített csatornahálózat és gázszolgáltatás, valamint szemétszállítás. Így a családokat terhelő rezsi leredukálódik csak a villanyszámlára. Sokuknak, ezen a körülmények között is nehéz a létfenntartás, a megélhetés, az alacsony bevételek miatt. A legköltözés kapcsán ezért merült fel leggyakrabban a családok részéről, a szolgáltatásokkal és közüzemekkel kapcsolatos fizetési kötelezettségektől való félelem.

Csokvaományról is elmondható, hogy a lakosság egy része, előítéleteket támaszt a tólápai lakossággal szemben. *„Egy kalap alá vesznek minket. Nem azt mondják ki milyen, hanem azt, hogy a tólápaiak, vagy a cigányok! Ha leköltözök, nekem kell alkalmazkodni, mert én most megyek oda, Ő meg már régóta ott él.”* „S” egy dolgos, szorgalmas ember. A gyermekeit szeretetben neveli. Minden alkalmat kihasznál, hogy dolgozhasson és pénzt keressen. Terepen eltöltött tapasztalatom alapján úgy vélem jogosan éli meg úgy, hogy a település lakói egy-két általuk „problémásnak” tartott tólápai miatt, egyben kezelik és említik a telep lakosságát, megbélyegezve őket. Ezzel a fajta előítélettel szinte minden tólápai család találkozott a falu irányából.

„J” Hatvanöt éves úr, aki feleségével él a telepen. *„A telepen a legnagyobb gond, a buszjárat. Hétvégén, gyalogtúra van. Ha esik, ha fúj.”* „J” 1959 óta él Tólápán. Ő az, aki személyesen megtapasztalhatta Tólápa virágzó, ételtel teli korszakát, majd átélte, a folyamatos elvándorlás következtében a munkahelyek, szolgáltatások megszűnését és szemtanúja lehetett, hogy Tólápa bányászkolóniából miként válik szegregátummá. Idős kora ellenére, viszonylag jó fizikai állapotban van. Rendszeresen jár a szőlőbe dolgozni feleségével együtt. A Tóláparól induló

ritka buszjáratok és az, hogy hétvégén egyáltalán nincs járat Csokvaományba, nagyon megnehezíti a család hétköznapijait. Lánya és unokája Csokvaományban élnek. Hétköznapi dolgoznak, hétvégén pedig a buszközlekedés hiánya miatt nem tudják kivitelezni, hogy meglátogassák egymást.

„N” 41 éves börtönviselt férfi. *„Tiszta nyomor itt az élet. Jó lenne már ha lemennénk a télre!”*

„N” 15 évet ült börtönben. A diszkrimináció, többszörösen érinti őt, mert a lakóhelyén és származásán túl, a büntetett előélete miatt is előítéletesek vele szemben. Egy régebbi, a településrész életkörülmények javítását célzó programból nem részesült megfelelően. Több helyen cseréltek nyílászárókat, de az Ő általa bérelt lakás kimaradt, ezt minden egyes beszélgetésünk alkalmával elmondta. Az ablakok nem záródnak rendesen, így a szél befúj rajta. A mennyezetről, nagy terjedelemben leesett a vakolat és a tető szigetelése sem megfelelő, ennek következtében az ingatlan, folyamatosan, évek óta beázik. Csapadékos időben, vödörök vannak a szoba közepén. Az előélete miatt nehezen, ritkán kap alkalmi munkát is. Problémáit alkoholfogyasztással próbálja enyhíteni, alkoholfüggő. A ritkán és nehezen megkeresett pénzéből, minden nap, olcsó, rosszminőségű bort vásárol magának. Ha nincs rá pénze, akkor hitelben hozza el a kisboltból, amiért később fizikai munkával fizet. A beszélgetéseink során kiderült, hogy a börtönben megtanulta a jobb agyféltekés rajzolást. Amatőr alkotásait elnézve, láthatóan nagyon tehetségesen alkot, ha van hozzá eszköze, gobelineket szeret tervezni és készíteni.

1.16 Költözés a nők szemszögéből

A telepen történő beszélgetések alkalmával, az volt a tapasztalatom, hogy egyrészt nagyon megoszlik az emberek hozzáállása és vágya, illetve egyfajta hektikusság mutatkozik a nyilatkozataikból, amit az éppen aktuális lelki és érzelmi állapotukból fakadhat. Más a motivációs szintje a fiatalabb generációnak és más az idősebb generációnak. A fiatalok és középkorúak a kitörési lehetőséget és jobb életkörülmények érhetővé válásának lehetőségét, míg az idősebb generáció inkább a bizonytalanságot és nehézséget látja. A költözés, a lakóhelyváltás, nagy terhet ró a telepen élő nőkre. Fontos, hogy a család számára biztonságos „fészket” tudjanak biztosítani.

A tólápán élő idősebb korosztály esetében jellemző az alacsony iskolai végzettség, vagyis legfeljebb 8 általános iskolai végzettséggel, vagy annál kevesebbel rendelkeznek. A fiatalabb generációnál is megfigyelhető az a tendencia, miszerint nagyon korán, az általános iskolában elveszítik a motivációt, a továbbtanulást illetően. A gyerekkor lerövidül és a családban betöltött

női szerepeket korán átveszik, ami megnyilvánul a háztartásban elvégzendő feladatok (főzés, takarítás, mosás) elvégzésében, de sok esetben, a kisgyermek felügyeletében is aktív szerepet vállalnak. Sok esetben, idő előtt válnak felnőtté, így a korai gyermekvállalás sem ritka. Ezek a tényezők, meghatározzák, a társadalomban betöltött szerepüket és a többségi társadalom részéről való a megítélésüket.

A szegény közösségekben, megfigyelhetünk olyan szokásokat, amelyek megkönnyítik, segítik a mindennapokat túlélni. A tólapai közösségben élő nők, anyák, nincsenek könnyű helyzetben, amikor a csekély mennyiségű bevételükből, meg kell oldaniuk, hogy a család számára biztosítani tudják azt, hogy minden nap legyen étel az asztalon és legyen tiszta ruha. A családok között kialakult egyfajta együttműködés annak érdekében, hogy a terheket megosztva, egymást segítsék. Például, ha az egyiknek lisztje van, a másiknak olaja, akkor kisegítik egymást, ezzel segítve a közösséget, hogy senki ne éhezzen. Számtalan olyan praktikát alkalmaznak, amivel olcsón és szinte a semmiből varázsolnak ételt. Az egyik ilyen étel, az úgynevezett bodag, vagy másként, cigány kenyér. Ehhez nem kell más, csak liszt, víz, só és szóda-bikarbóna. Ha valakinek mennie kell dolgozni, a gyermekek felügyeletében is segítséget nyújtanak egymásnak. Másik példa a téli időszakban a lakások melegen tartása és a tűz őrzése. Jellemző, hogy a gyerekeikkel otthon maradt anyákat megkérlik, hogy a nagy hidegben időnként dobjanak az üresen maradt lakás tűzhelyére, hogy a munkából hazaérő család meleg lakásba érkezzen. A közösség működtetése szempontjából fontos szerepük van a nőknek. Ellátják egymást egészségügyi tanácsokkal és az információáramlást is biztosítják a telepen élők között. A költözés és az új helyen való élet nagy kihívás elé állítja a nőket, hiszen ezt a jól működő közösséget szétszakíthatja. Az új helyzet, folyamatosan foglalkoztatja a nőket, olyan újabb kérdéseket vet fel bennük, amikre még nincs egyértelmű válasz. Például az új otthonukkal kapcsolatban, a falak színe, a berendezés, a lakás felszereltsége állandó beszédtema a nők körében: kapnak-e új bútorokat, milyen felszereltségű lesz a konyha, lesznek-e új konyhai eszközök vagy a régieket kell vinni magukkal, tudni fogják-e használni az új, számukra ismeretlen háztartási gépeket (elektromos tűzhely, mosógép).

„*A fehér falat fogom nézni?*” kérdés, szintén gyakran felbukkant a beszélgetésekben. Sokan szerették volna a leendő otthonukban a falak színét megválasztani, és sokan sérelmezték, amikor kiderült, hogy karbantartási okok miatt az egységes fehér falak lesznek jellemzőek az ingatlanokban, a könnyű javítási lehetőség miatt. Nem mindenkinek tetszik ez a megoldás.

„Mit vigyek le? A rossz ágyat?” Gyakori kérdésként merült fel a bútorok megtartása vagy kidobása. Sokan kérdezték, hogy a meglévő bútorokat hozhatják-e magukkal, ha már pénzt adtak ki értük. Van, aki új életkezdésként fogta fel a költözést, és határozottan el tudta engedni a múlthoz kötődő tárgyakat és bútorokat. A bútorokkal kapcsolatban felmerült egy erős előítélet a tólápaiakkal kapcsolatban a falusiak fejébe, miszerint „bogaras” bútorokkal érkeznek majd a leköltözők. Ez jól mutatta a leköltözőkkel kapcsolatos előítéletek és félelmeket, amivel minden nap szembe kellett nézniük.

Az új ingatlanokat, még csak kívülről látták és még nem született határozat azzal kapcsolatban, hogy ki, melyik ingatlant fogja kapni. Azon nem gondolkodtak előre, hogy miként lakják majd be az ingatlanokat, mit hogyan rendeznek majd be. Az előzetes tervek szerint Csokvaományban mindenkinek zárt udvara lesz, művelhető kertet tudnak kialakítani a családok a leköltözést követően. Többen tervezték is, hogy ha már leköltöznek lesz kertjük, lesz veteményesük. Sok család elsősorban burgonyát szeretett volna ültetni és paprikát, paradicsomot palántázni. Sokakban az állattartás lehetősége is felmerült. Több család előre jelezte, hogy új lakóhelyükön szeretne sertést és baromfit tartani.

A leköltözéssel járó új körülmények új kihívásokat és új feladatokat is jelentett a családok számára, ezért sok esetben át kellett strukturálni az életüket, akár az időbeosztás, akár a feladatmegosztások tekintetében. Csokvaomány egy takaros és rendezett község. Alapvető társadalmi elvárás, hogy a portákon és a házak előtt, rend legyen, a fű le legyen vágva, a hó el legyen seperve, a házkörüli munkák rendszeresen el legyenek végezve. Az épületek jellegéből és elhelyezkedéséből adódóan ezekre a tevékenységekre, eddig nem kellett Tólápán nagy gondot fordítani, ezért főleg a fiatalabb generáció körében ezek a tevékenységek ismeretlenek voltak. Mint korábbi példán keresztül már említettem az egymást segítő kapcsolati háló, valamelyest gyengülhet a költözést követően. A projekt tervek szerint Csokvaományban az új szociális bérlekások, elszórtan helyezkednek el a településen belül. A projekt szakemberei ügyeltek arra a tervezés során, hogy ne hozzanak létre egy újabb szegregátumot a településen belül. A megvásárolt és felépített lakások családok közötti elosztásánál viszont, fontos szempont, hogy azok a családok, akik rokoni kapcsolatban állnak egymással, esetleg ápolnak/gondoznak valakit, legyen lehetőségük egymás mellett vagy egymáshoz közel lakni.

A kisgyerekes családok esetében a gyerekek nevelése, a szabadidős tevékenységeik kialakítása és a biztonság megléte újabb kérdéseket vetett fel. Tólápát a gyermekeknevelés szempontjából nem lehetett biztonságos helynek tekinteni. Nem voltak elkerített, lehatárolt

területek, a gyerekek a lakásokon kívüli tevékenység közben veszélyes közegben tevékenykedtek (kóborkutyák, szemét/ürülék, fertőzésveszély, rágcslók) Ezzel szemben nem volt autóforgalom, kisebb terület volt, mindenki rálátott a gyerekekre., közös terek voltak. Csokvaományban az új bérlakások, kerítéssel rendelkeznek, zárt udvarok vannak, így a gyerekek, biztonságosabb környezetben játszhatnak a szabadban, de ez a korábbi közösségi létezés képest, egyfajta eltávolodást, elzártaságot is eredményezhet.

„S”-né: *„Minek menjek le a faluba? Meghalni? Mire leköltözünk, meghalok.”* A telepen, 1966-óta élő asszonytól, többször hallottam ezt a mondatot. Ő azon személyek egyike, akik már a gyermekkorukat is Tólápán töltötték és máshol soha nem laktak. Neki volt része a virágzó Tólápán való életből, amikor állt még minden épület és élettel volt megtöltve a településrész. Jószívvel és nosztalgikusan emlékszik vissza arra az időszakra, amikor a férfiak a bányában dolgoztak, ő pedig a helyi varrodában dolgozhatott. *„Jó nekem itt! Eddig is elboldogultam. Mivel lesz jobb nekünk? Itt nőttem fel!”* Számára a költözés és a költözéssel járó procedúra, a lakóhely megváltoztatása, nagy kihívás. Nem csak fizikai értelemben, hanem érzelmi szinten is nehéz. Még ha rossz is a környezet, ott van az otthona. Ott ismer *„minden kavicsot”*. Az erős érzelmi kötődés miatt számára nehezebb meglátni a pozitívumokat, amik a beköltözés velejárói lehetnek. Fontos lesz ebben a folyamatban a szakember általi támogatás, hiszen egyfajta „gyászmunkának” is megélheti a teleptől való elszakadást, amelyben segíteni kell őt.

J-né: *„Nekünk jó lenne egy kis ház a faluban, ami közel van az orvoshoz.”* Az idős, beteg hölgy, a férjével és középiskolás lányukkal él Tólápán. Nagyon régóta Tólápán élnek, de ők pozitív várakozással vannak az új lakóhelyet illetően. Az idős nő gyengénlátó és beteges. Emellett a kislányuk, egy ózdi középiskolába jár, ahol kitűnő tanuló. Az idős szülőknek sok aggodalmat okoz a tinédzser lányuk utazása. Ugyanis, sokszor olyan időben végez, hogy már Csokvaományból, nincs buszjárat Tólápára. Ilyenkor, valakit meg kell fizetniük, hogy autóval vigyék haza. Az autós fuvarokat irreálisan magas áron végzik az autóval rendelkezők, kihasználva a szegények tehetetlenségét.

R: *„Jobb lenne innen elmenni már. Nem jó itt. Nem érzem jól magam”* A középkorú hölgy, a csokvaományi önkormányzatnál dolgozik közmunkaprogramban. Ő egy csendet, nyugalmat igénylő nő, akinek a faluban rendelkezik jó kapcsolatokkal. *„Sokan mondják, hogy jó lenne, ha leköltöznék már, de vannak, akik nem örülnek. Vegyesek a vélemények.”*

A roma közösségekben a legnagyobb hátrányt a roma lányok és nők tapasztalják. Ezen hátrányok nem csupán az etnikai hovatartozásból, hanem a nemükből is adódnak. A roma nők, sajnos, többszörösen diszkrimináltak, ami főként a szűk családi kapcsolatokra vezethető vissza.

Az alacsony motiváció, a korai családalapítás, az iskolai lemorzsolódás és a szakmát nem végzett roma nők magas aránya mind olyan tényezők, amelyek részben a szűklátókörűségből és a családi mintából adódnak. Sajnos, az iskolarendszer és a szociális védelmi rendszerek nem megfelelő kezelése miatt ezek az esélyegyenlőséget csorbítják. Azok, akik a családalapítás miatt korai korban abbahagyják a tanulást, nagy valószínűséggel elvesztik a lehetőségüket arra, hogy stabil munkahelyük legyen, ami fokozza a munkanélküliségi rátát a roma nők körében. A roma fiatalok munkaerőpiaci esélyei és a családalapítás konfliktusa miatt gyakran alulbecsülik az iskolázottság munkaerő-piaci hozadékát, és inkább a gyermekvállalással próbálnak státuszemelkedést elérni, ami tovább nehezíti az integrációs folyamatot. Ezek a problémák jelentős hatással vannak a roma nők életminőségére és jövőbeli lehetőségeire. A magas munkanélküliségi ráta és az alacsony iskolázottsági szint miatt sok roma nő kénytelen alacsony bérezésű és bizonytalan munkát vállalni, ami tovább növeli a szegénységet és a társadalmi kirekesztődést. Emellett a korai családalapítás és a gyerekek gondozása miatt gyakran nehéz a munka és a családi élet összeegyeztetése, ami szintén korlátozza a nők lehetőségeit a karrierjük fejlesztésére.

A roma nőkkel szembeni diszkrimináció és hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem érdekében fontos, hogy a társadalom és az állam számos területen támogassa őket. Az oktatási rendszernek hatékonyan kell kezelnie a roma lányok és nők iskolai és szociális integrációját, valamint biztosítani kell számukra az egyenlő hozzáférést a minőségi oktatáshoz és a szakképzéshez. Emellett a munkaerőpiacra való integráció támogatása is kulcsfontosságú, például a munkahelyteremtési programok, a szakképzési lehetőségek és az álláskeresési tanácsadás révén.

A roma nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés és diszkrimináció elleni küzdelem az egész társadalom érdeke. Csak akkor lesz igazságos és egyenlő társadalmunk, ha minden embernek egyenlő lehetőségei vannak a fejlődésre és a boldogulásra, függetlenül az etnikai és nemi hovatartozásától. (Emberi Erőforrások Minisztériuma, 2011-2020)

1.17 Költözés a férfiak szemszögéből

A családfenntartó férfiak számára nagy kihívás és felelősség, a család szükségleteit kielégítő források biztosítása. Folyamatos kivívást jelent és nagy stressz terhelést okoz, deprivált környezetben élve, a munkaerőpiaci lehetőségektől elzárva pénzt keresni.

„Mennék én dolgozni, de hogy menjek télen, meg esőbe négy kilométert a buszig?”

„Jobb már ott lent. Elmehetünk a Boschba is¹”

A telepen megkérdezett férfiak, több előnyét látták a beköltözésnek, mint hátrányát. A lehetőség, hogy az elsődleges munkaerőpiac résztvevői legyenek, nagyon motiváló, hiszen egyikük sem szeretne szegénységben élni és egy jobb környezetet szeretne biztosítani a családjá számára. A tömegközlekedéshez való hozzáférés, az orvos és a bolt elérhetővé válása akár hétvégén is, megkönnyíthetik majd az életüket és rengeteg időt és energiát spórolhatnak meg.

A hátrányok vagy inkább félelmek, abból adódtak, hogy a leköltözés után, szinte sokkolhatja majd őket, hogy egyik pillanatról a másikra, nem csak jó körülmények közé fognak kerülni, de fizetési kötelezettségeik lesznek. Nem sok idejük lesz arra, hogy állást keressenek, miközben rendezkednek majd, így félő, hogy már hátralékkal fogják indítani az új életet. Ezért fontos kiemelni annak szükségességét, hogy a telepfelszámolási programok tervezésekor érdemes lehet olyan projektelemekkel is számolni, amelyek ezeket az akadályokat csökkentik, vagy segítik az érintettek számára az áthidalásukat.

1.18 Költözés a gyerekek szemszögéből

A gyerekek Szilvásváradra és Dédestapolcsányba jártak iskolába, helyközi buszjáratokkal. A középiskolások Ózdra, Egerbe és Kazincbarcikára jártak, sokuk közülük kollégiumi elhelyezésben részesült. A napi ingázó középiskolások sokszor szembesültek a buszjáratokkal kapcsolatos problémákkal. Szakkör vagy iskolai rendezvény miatt később végeztek, elment az utolsó busz, ezért sok esetben gyalog kellett Csokvaományból Tólapára sétálni, vagy a családja fuvarost fogad a hazajutásuk érdekében. Sok gyerek ezért várta a leköltözést, mert könnyen hazajut iskolából, nem kell gyalogolni a sötétben, és iskola után találkozhatnak a faluban élő barátokkal.

A tólapai kis alapterületű és közös helyiségekből álló ingatlanokban a tanulási feltételek sem voltak biztosítottak a gyerekek számára. Emellett a kikapcsolódásnak és nyugodt pihenésnek, esetleg a barátok házhoz hívásának sem volt meg a lehetősége. Ezenkívül a tólapai területen nem volt játszótér vagy sportolásra alkalmas szabadtéri biztonságos terület. A projekt időszak alatt a tólapai gyerekek, rendszeresen részt vettek a Csokvaományban, hetente megrendezésre kerülő közösségi gyermekfoglalkozásokon, a csokvaományi kortársaikkal és barátaikkal együtt. Ezen foglalkozások célja a közösségépítés és a résztvevő gyerekek számára

¹ Miskolci összeszerelő üzem, a környék egyik legnagyobb foglalkoztatója. A 26-os főút mentén tömegközlekedéssel jól megközelíthető 60 perc alatt.

a szabadidő hasznos eltöltése volt. Eleinte voltak kisebb-nagyobb konfliktusok, viselkedési problémák, de pár hónap alatt összecsiszolódtak és együtt tudtak működni, jól érezték magukat a kialakult közösségben. Ezeken a foglalkozásokon átlagosan 15-20 fő vett részt aktívan. 2022-ben a fontosabb ünnepkörökhöz kapcsolódóan (farsang, húsvét, karácsony) közösen készültek ünnepi műsorral a csokvai és tólápai gyerekek. Ez az integrációs folyamat, elősegítette azt, hogy a beköltözés utáni beilleszkedés gördülékenyebben menjen, mivel barátságok alakultak ki. A terepmunka során megismert gyerekek esetében jól látható, hogy a sikeres integrációs folyamatok elsődlegesen a gyerekeken keresztül kezdeményezhetők és érhetők el. Az ő esetükben még könnyebben alakíthatóak a társas kapcsolatok, kevesebb előítélettel vannak egymás iránt, és ami a legfontosabb sokkal befogadóbbak és érdeklődőbbek az új, az ismeretlen iránt. Ez minden bizonnyal a közös iskolai létnek is köszönhető, illetve a szabadidő közös eltöltésének, vagyis a közös, együtt megélt élményeknek.

1.19 Költözés a helyi önkormányzat és a csokvaományi lakosok szemszögéből

A polgármester asszonnyal készített interjú során világossá vált, hogy az önkormányzat nagyon kis költségvetésből tudja finanszírozni a település életét. Tóláppal kapcsolatban elmondta, hogy *„egy ilyen kis önkormányzat azokat a hatalmas épületeket felújítani képtelen!”* Tóláppal kapcsolatos aggályai teljesen jogosak, miszerint egy ellenőrzést követően a szakember mondhatja azt, *„hogya csókolom polgármester asszony, körbe szalagozom, mert lakhatatlanok az ingatlanok és költöztesse őket ahová tudja...”* Az teljesen nyilvánvaló probléma, hogy a kisköltségvetésű önkormányzat nem tud elhelyezni 50 embert külső segítség és támogatás nélkül egyik napról a másikra, megfelelő körülmények közé. Az önkormányzat számára ez a szegregátum egy *„megoldásra váró probléma”*. Mivel az önkormányzat anyagilag korlátozott, és önmaga is pénzügyi gondokkal küzd, a tólápai szegregátumban álló szociális bérlakások felújítása, karbantartási munkálatai az elmúlt évtizedekben ismételtelen a prioritási listák végére kerültek. Szegregált fekvése miatt a folyamatosan romló állapot nem tűnt fel a csokvaományi lakosoknak és a településre látogatók számára sem, és sok esetben az önkormányzat látószögéből is kiesett.

A polgármester asszony részéről pozitív fogadtatással bírt a projekt. *„Ha valaki bejön, kendőzetlenül az igazat fogom mondani, akkor is, ha az nem feltétlenül a legjobbat takarja.”* De hangsúlyozta, hogy reményei szerint a hosszútávú célok között pozitív dolgok is szerepelnek. Ezenkívül az új szociális bérlakások bérletdíjából, bevétele fog származni az

önkormányzatnak és a településnek, ami az egyébként anyagi gondokkal küzdő önkormányzatnak segítséget jelenthet.

A csokvaományi lakosok részéről többen hangot adtak azon félelmeiknek, hogy remélik, hogy nem egy tólápai fog a szomszédságukba költözni. Az előítéletesség a lakossági fórumokon is szinte minden alkalommal jelen volt. Ezen találkozók alkalmával a helyiek hangot adtak félelmeiknek, aggályaiknak a tólápai szegregátum felszámolásával és az ott élő emberek faluba költöztetésével kapcsolatosan. *„Nem tudják ezek értékelni, amit kapnak”* *„Majd szétbontják és eladják az új lakásokat is”* Először ilyen és ehhez hasonló megjegyzések hangzottak el a többségi társadalom részéről. Több idős lakos tartott attól, hogy nem megfelelő normák szerinti viselkedést tanúsítanai a beköltözők: *„Majd itt fognak bulizni, meg balhézni.”*

A legmegdöbbentőbb megnyilvánulás mégis az volt számomra, amikor egy Tólápán nevelkedett, alig néhány éve a faluba költözött úr, nyilatkozott ellenségesen a tólápaiak jelenlétében, hangot adva erős előítéleteinek. *„Nem kellett ti ide, maradjatok ott, ahol vagytok!”* Ezt követően a tólápaiak egy része inkább távozott az ominózus lakógyűlésről.

Az interjúkból is jól érezhető volt, hogy a csokvaományi lakosság részéről vegyes a beköltözés és a telepfelszámolás fogadtatása. Gyakran előfordul, hogy a házkörüli munkák elvégzésében egy-egy tólápai embert bíznak meg, különféle juttatásokért cserébe. Azok a lakosok, akik ilyen jellegű kapcsolattal rendelkeznek, a tólápaiakkal kapcsolatos megítélésük pozitívabb, kevésbé diszkriminatív. A korábbi személyes kapcsolatok hiányával bíró lakosok, vagy negatív tapasztalatokat megélt lakosok esetében diszkriminatív és előítéletes fogadtatás volt tapasztalható.

1.20 Egészségügy, bevásárlás, étkezés, környezet

Bizonyos környezetben, nincs az embereknek választási lehetőségük. A szolgáltatásokhoz való hozzáférésük korlátozott. Ez megnyilvánulhat például az egészségügyi szolgáltatások elérésében, a vásárlást és étkezést illetően is. A településen elérhető háziorvosi ellátás csak heti 2 napra korlátozódott, mióta helyettes házi orvos látja el a feladatokat. Egészségügyi probléma és betegség esetén volt már arra példa, hogy a szegregátum nehéz megközelíthetősége miatt nem érkezett ki mentő, valamint az ügyeleti rendszer is nehezen elérhető a helyiek számára. Amennyiben a háziorvos által beutalt betegnek időpontra kell megjelennie valamelyik nagyvárosi kórházban, szintén körülményes, mivel a betegszállítás vagy nem elérhető, vagy igénybevétele időigényes ezen a területen, a ritka buszjáratok viszont nem mindig teszik lehetővé az időpontra való megjelenést. *„Este 17.20-ra kaptam időpontot*

MR vizsgálatra, a jövő hónapba...Miskolcra... már most szerveznem kell, hogyan jutok el, mert busz nincs”

Mint már korábban említettem a bevásárlási szokások szintén korlátozottan érhetők el. Egyrészt a szegregátumban semmilyen szolgáltatás nincs, másrészt mivel hétvégén nincs buszjárat a Tólápa és Csokvaomány között, minden vásárlást hétköznapi kell intézniük a szegregátumban élőknek. Nincs lehetőségük a közeli városok bevásárlóközpontjaiban vagy szupermarketeiben igénybe venni a kedvező árú termékek adta lehetőségeket, kénytelen az elérhető helyi kisboltok árait és termékkínálatait elfogadni. Ezekben a boltokban, a szupermarketek árukészletéhez képest elenyésző a választék, de az árak, jelentősen magasabbak. Az alacsony büdzséből olcsó, általában magas zsír és szénhidráttartalmú ételeket és olcsó, silány minőségű, „tablettás” borokat tudnak vásárolni. Mindezeknek, hosszútávon, káros az egészségre gyakorolt hatása, nem csak az alultápláltság jellemző, hanem az élelmiszerek nem megfelelő összetétele is hosszú távú gondokat okoz. Az interjúkból is kiderült, hogy már a fiatalabb korosztály is küzd a magas koleszterin, triglicerid és vércukorszint problémájával. Jellemző, hogy a gyerekek is gyakran fogyasztanak cukros üdítőt, egészségtelen ételeket. Már a kisgyermek is tea helyett, italporból készült cukros italt kapnak, ezért már náluk is jellemző a súlyfelesleg és a későbbi kóros elhízás. Csokvaományba való beköltözésük következménye lehet, hogy az elérhető buszközeledés, lehetővé teszi, hogy eljussanak Ózdra, vagy Kazincbarcikára és ezentúl ott végezzék a nagyobb bevásárlásokat. Ez a változás, mind az anyagiakra, mind pedig az egészségükre pozitív hatást gyakorolhat.

A szegregátumban élő egészségügyi helyzetére nagymértékben hatással van a környezet, számos fizikai és mentális kockázati tényezővel kell szembenéznük. A szegénység, a kirekesztettség, a demotiváló környezet, mind rizikófaktorok számíthatnak ebben az esetben. A környezeti hatásoknak köszönhető, rossz körülmények negatív hatással lehetnek az egészségi állapotra is. A terepmunka során érzékelhető volt a függőségek jelenléte (alkohol, gyógyszer, dohányzás), a különféle szervi megbetegedések (szív és érrendszeri), a különféle daganatos megbetegedések, amelyek a korai halálozásokat eredményezhetik, valamint a főként gyerekeket érintő fertőzésveszély, amely a nem megfelelő higiéniai környezet eredménye.

Összefoglalás

Kezdeti hipotéziseim nagyon sok területet érintettek. A program befejezésével néhány felvetésre már kaptam válaszokat, néhány hipotézis beigazolásához még időre van szükség. A program alatt és az utókövetés során nagyon érdekes életutakat és életstratégiákat

figyelhettem meg arra vonatkozóan, mi történik, ha egy helyi közösség életébe külső szakemberként beavatkozunk, az egyének élethelyzetét, lakhatási körülményeit külső beavatkozással az egyénekre közvetlenül hatva próbálunk a megszokottból pozitív irányba elmozdítani.

Jelen dolgozatom elkészültének időszakában az általam megfigyelt családok már új lakóhelyeiken élnek, többségük sikeresen beilleszkedett az új környezetbe, sikeres stratégiákat alkottak a jelenlegi új életkörülményekben. A projekt véleményem szerint kis hangsúlyt fektetett az utókövetésre, a jövőt illetően remélhetőleg ezzel kapcsolatban megfontoltabbak lesznek a döntéshozók. A felújítási és építkezési munkálatok elhúzódtak, a beköltözésekkel kapcsolatos tervezett szakaszok kissé kitolódtak, így a beköltözést követő szociális munkára már kevés idő maradt. Elhúzódtak és nehézséget okoztak a közüzemi szolgáltatóknál szükséges átírások és ügyintéзések, amelyben a tapasztalat hiánya és az alacsony érdekérvényesítés miatt szintén segítséget igényelt a családok nagy része.

A hipotézisem között felsorolt távolba mutató feltételezések egyelőre még további megfigyelést és vizsgálatot igényelnek. Gondolok itt a társadalmi csoport sikeres integrációjára, amely nem csak az integrálni kívánt csoport cselekvésein, tettein múlik, hanem szükséges hozzá a befogadó (többségi) társadalom befogadókészségének növelése, érzékenyítése is. A csokvaományi közösség, vegyes érzelmekkel viszonyult a tólápai beköltözőkhöz. Az interjúrészekből láthattuk, hogy volt, aki támogatta, várta, hogy leköltözzenek és volt, akinek ellenérzése volt a beköltözést illetően. A megkérdezett csokvaományiak túlnyomórésze nem szeretne volna, hogy a telepfelszámolási projekt elinduljon. Félték a változástól, féltették a nyugalmat, a megszokott rendet, a saját és a község értékeit. Aggályaik voltak afelől, hogy a tólápaiak képesek lesznek-e beilleszkedni a csokvaományi közösségbe. Az utókövetés során látható volt, hogy azok a családok, akik a befogadó közösség értékrendjéhez hasonló gondolkodással és életstílussal rendelkeztek, számukra a beilleszkedés, az új életkörülményekhez való alkalmazkodás gördülékeny és sikeres lett.

A TEF szakemberei, a csokvaományi önkormányzattal együttműködve, több, olyan programot, fórumot szervezett, amely a két közösség, kommunikációját segítette elő. Ezeknek a programoknak az volt a célja, hogy az érintett felek megismerjék egymást, elinduljon egy diskurzus, ami elősegítheti a befogadási és beilleszkedési folyamatot. Ennek hatására és a projekt munkatársai által szervezett közösségi rendezvényeknek köszönhetően egyfajta

érzékenyítő folyamat indult el a két közösség között, amely szintén segítette a sikeres integrációt.

Hipotézisem szerint a telepfelszámolásban érintett, beilleszkedni kívánó csoport esetében fontos volt a csoport és a csoportot alkotó személyek képzése, kompetenciafejlesztése is, mert csak ezekkel együtt valósulhat meg sikeres integráció. A szakmát adó kiskerti növénytermesztő képzésen, illetve az alapműveltséget fejlesztő alapkompétencia a résztvevők számára a hasznos ismeretek mellett lehetőséget biztosított arra, hogy a megszokott komfortzónából kilépve más területeken is kipróbálják magukat. A tanulás, az oktatás fontos szerepet játszik a szegregátum zárt és reménytelen világából érkezőknek. A kilátástalan élethelyzetek, az elkeseredettség, a mélyszegénység okozta depresszív életérzés, a pozitív visszacsatolások hiánya, mind-mind kudarcot eredményezhet a tanulásban, a munkahelyen. Ha a pozitívumokat kellene kiemelni, a tólápaik között is volt olyan, aki a projekt munkatársainak segítségével szerzett magasabb iskolai végzettséget és szakmát, szülőként, felnőtt fejjel, volt olyan középiskolás, aki lemorzsolódásán túllépve újra visszakerült az oktatási rendszerben, és folytatta tanulmányait, volt olyan, aki megvalósította álmait és sikeres felvételt nyert a felsőoktatásban, ahol a mai napig jól teljesít, de sikerként említhető a pótvizsgán túljutó, általános iskolai tanulmányait sikeresen befejező gyermek is.

Arra a kérdésemre miszerint, hogyan hat a telepfelszámolás a telepeken élő emberekre, még elhamarkodott lenne választ adni, hiszen ez a hatás csak hosszútávon és szoros utókövetés mellett figyelhető meg. Szintén fontos kérdés volt, hogy korábban Tólápát érintő problémák megszüntethetők-e teljes mértékben a szegregátum felszámolásával, a családok szegregátumi környezetből való kiemelésével, lakhatási körülményeik jobbá tételével, illetve a telepfelszámolás, egy integrációs törekvés hozhat-e újabb, más jellegű problémákat az adott közösség életében? Az utókövetés során annyi nyilvánvalóvá vált, hogy a lakhatási körülmények jobbá tételével lehetővé válik egy komfortosabb életkörülmény kialakítása a családok számára, amelyet megfelelő értékrend mellett hosszútávon is meg tudnak tartani.

Antropológiai kutatásom eredményeként, az általam készített interjúkkal és megfigyeléseimmel alátámasztva elmondható, hogy az általam vizsgált a tólápai környezet, mint szegregátum, csupán a túlélésre alkalmas. Dolgozatomból kiderül, hogy a telepen élő tizenöt család, nem egyformán éli meg a telepfelszámolás folyamatát. A régóta Tólápán élők, már megszokták a környezetet, életstratégiáik alkalmazkodtak hozzá, és erős érzelmi kötődésük van a szegregátumhoz. Természetesen a beköltözéssel járó előnyöket látják, de kevésbé

értékelik, mert nehéz elválni a megszokott, számukra biztonságosnak ítélt életkörülményektől. Míg a telepen élő kisgyereket nevelő nők számára megnyugtató, hogy elérhetőbbek lesznek a szolgáltatások, gyerekeik számára a tanulási és továbbtanulási lehetőségek, majd a későbbi munkaszerzés is. A férfiak egyértelmű előnyként élik meg a költözést, a feltételezhetően jobb munkalehetőségek és szolgáltatások könnyebb elérése miatt. A gyerekeknek, közel lesz az óvoda és az iskolásoknak, elérhető lesz a buszközlekedés. És nem utolsósorban a gyerekek számára is lesznek új lehetőségek a baráti kapcsolatok építésére, a közösségi élet megélésére, és a szabadidő hasznos eltöltésére. Ezen tényezők közül már a beköltözést követően beigazolódott a szolgáltatásokhoz való közelebb kerülés előnye, az oktatási intézmények jobb elérhetősége, és a munkavállalás megvalósulása. A munkanélküliek közül néhányan a helyi közmunkaprogramhoz tudtak csatlakozni, a férfiak közül többen bekapcsolódtak a helyi építőipari vállalkozókhoz.

A tólápaiak által megfogalmazott problémákkal település szinten is fontos foglalkozni, nem csak a településfelméréssel összefüggésben. A szegregátumhoz kapcsolható problémák, mint a buszjáratok hiánya, az egészségügyi szolgáltatások elérhetetlensége, a munkaerőpiacról való kiszorulás, a diszkrimináció, az életveszélyes lakóépületek, a privátszféra nélküli szűkös élettér, a fertőzésveszély, a telepi kóborok és szeméthyűgy az egész településre hatással voltak. Ezek felszámolásával, nemcsak a szegregátumban élőknek, de a befogadó település egészére nézve látható, már rövid távon is a pozitív változás. A pozitívumok mellett néhány negatívummal is számolni kellett. A családok részéről és a projekt munkatársai részéről is jogos félelem volt a bérleményekhez kapcsolódó bérleti díj és közüzemi számlák fizetése, a rezszi és a lakbér családi kasszából történő kifizetése. A nagyobb kapcsolati és rokoni hálózattal rendelkező, illetve az idősebb korosztályhoz tartozók esetében nem okoztak súlyos problémát a megnövekedett anyagi terhek. Azok esetében, akik a munka világába nem tudtak becsatlakozni, illetve önmagukból, esetleg függőségeik és rosszul berendezett életstratégiáik miatt nem tudtak korábbi életmódjukon változtatni, számukra az új életkörülmények terheléssé váltak. Volt olyan leköltöző, aki pár hét elteltével vissza akart költözni a szegregátumba, volt aki nagyon nehezen fogadta el új életkörülményeit, mivel tapasztalathiány miatt nem mozgott otthonosan új környezetében. Volt olyan idős leköltöző, akinek a modern technológiák (automata mosógép, villanytűzhely, gázfűtés) elfogadása és használatba vétele okozott nehézséget. Ezeket az utókövetés során jelenlét szociális munka módszereivel igyekeztek a projekt munkatársai kezelni. Természetesen vannak olyan tényezők, amelyek befolyásolása,

pozitív irányba elmozdítása sokkal komplexebb és hosszútávú feladat, gondolok itt a diszkriminációra, előítéletekre, amely nem csak a csokvaományi emberek, hanem a többségi társadalom felől is éri őket, akár az oktatás, akár a munka világának területén.

Néhány család esetében a felmerülő nagyobb anyagi terhek, a megkésett kedvezőbb munkavállalási lehetőségek, a felhalmozott anyagi tartalék hiánya, a korábbi tapasztalatok hiányi miatti közüzemek nem hatékony és gazdaságtalan használata a leköltözést követően komoly és jelentős anyagi plusz költségeket eredményezett. Javaslatom a jövőre nézve ezzel kapcsolatban, hogy a telepfelszámolás tervezésénél, különítsenek el a költözés és az új élet megkezdéséhez egy keretet, amivel támogatás vagy mikrofinanszírozás formájában segíthetik a beköltöző családokat, hogy ne kelljen a már meglévő tartozások és az anyagi tartalékok hiánya miatt eleve hátrálékkal indítaniuk az új élethelyzetet. Illetve a szociális munka során az életvezetési tanácsok mellett a család anyagi életének újragondolását előtérbe kell helyezni, és tudatosabban készülni, esetleg pénzügyi szakemberek bevonásával az új élethelyzet adta többletkiadásokra. A telepfelszámolás során érdemes lenne a költségvetési stratégiákat is fejleszteni, segíteni, átgondoltabbá tenni.

Kérdésem volt, hogy a program milyen hatással lesz a befogadó csokvaományi közösségre nézve. A csokvaományi közösség kezdeti félelmei és a költözéssel kapcsolatos negatív hangok hamar elcsitultak, nem lett akadály a sikeres beilleszkedésnek. Úgy vélem, hogy bár vannak félelmeik és előítéleteik, beletörődtek a helyzetbe. Csokvaomány községben, 35 lakatlan ingatlan található. A TEF a kilenc darab erősen felújításra szoruló ingatlan megvásárlásával, felújításával és az öt darab újjépítésű ingatlan megépítésével, hozzájárul, a község épüléséhez és színvonalának emelkedéséhez, a falukép pozitív irányú változásához.

Fontos kérdés volt számomra, – melyet érintőlegesen korábban már említettem – hogy hosszútávon fenntartható-e a tólápai családok életminőségében külső nyomásra generált változás? Azt gondolom, hogy a tólápai családoknak, nem volt választási lehetőségük abban a tekintetben, hogy szeretnének-e költözni, vagy maradnának Tólápán, mivel egy komplex, teljes lakosságot érintő telepfelszámolásról volt szó. Az érintettek a költözés tényét elfogadva, elkezdtek megfogalmazni az elvárásaikat, ami legfőképp az ingatlan elhelyezkedését és méretét illeti. A nagycsaládosok, nagyméretű ingatlanokba költözhettek, de aki egyedülálló, vagy kis családdal rendelkezik, kisebb alapterületű ingatlanba költözhetett. Az bérleti díjak számítását, a komfortfokozat és a négyzetméter határozta meg. A hosszútávú fenntarthatóságot minden bizonnyal befolyásolni fogja az adósságok rendezése (amely a mai napig folyamatos az

utókövetős során), bejelentett munkavállalással járó magasabb és biztosabb jövedelem, illetve a többségi társadalom általi teljesértékű elfogadása. Ennek valódi hatását hosszabb idő elteltével láthatjuk majd.

Az önkormányzat – mint a bérlakások tulajdonosa és fenntartója – részéről szintén fontos kérdés az anyagi fenntarthatóság. Az önkormányzat számára nagy terhet jelentett kezdetben a bérleti díjak kezelése, amely idővel rendeződött. Az ingatlanokkal kapcsolatosan felmerülő plusz költségeket nehezen tudja vállalni egy kistelepülés felhalmozott anyagi tartalékokkal nem rendelkező önkormányzata. A projekt fenntarthatóságát nagymértékben befolyásolja Csokvaomány esetében az infrastruktúra hosszú távú működtetése, a közszolgáltatások elérhetősége és a lakók sikeres beilleszkedése, amely nagy feladatot tett az önkormányzatra. Az utókövetés során egy polgármester váltás is befolyásolta a folyamatokat, de úgy tűnik az új polgármester figyelemmel kíséri és fontosnak érzi a bérlemények rendben tartását és a lakók életmódjának, sorsának követését, hiszen számára is fontos cél a közösségi integráció elősegítése, melyet a közösségi programokon és a kapcsolatépítésen keresztül erősít.

Végezetül fontos hangsúlyoznom, hogy az antropológiai nézőpont elengedhetetlen a mélyszegénységben élők és/vagy a cigány emberek segítésében, életstratégiáinak és értékrendjének megértésében. Hiszek abban, hogy számos szokást vagy előítéletet megérhetünk a kultúra megismerésén keresztül. Szintén fontos szempont a többségi társadalom érzékenyítése, amihez a legjobb út, a többségiek számára gyakran ismeretlen kultúrák, közösségek, azok szokásainak, stratégiáinak megismerése és megértése melyhez erőteljesen hozzá járulhat az antropológiai szemlélet. Szerencsésnek érzem magam, épp ezért saját példámon keresztül fontosnak érzem azt, hogy a szociális érzékenység mellett a segítő munka során az antropológus látásmóddal szemlélve többféle aspektusból tudjuk körbejárni az aktuális társadalmi problémát, melynek leírása és pozitív irányba mozdítása a jövő szakembereinek feladata.

Irodalomjegyzék

- Alabán Péter (2018): *Társadalmi dezintegráció társadalomtörténeti összefüggései Ózdon és környékén a rendszerváltozás után. PhD értekezés*, Eger
- Alabán Péter (2020): *Egykor volt gyárváros... Társadalmi változások Ózdon és környékén a rendszerváltástól napjainkig*. Kronosz Kiadó, Pécs
- Andorka Rudolf (1997): *Bevezetés a szociológiába*. Osiris kiadó, Budapest, p.194.
- Bárdi Gyula (2008) *Csokvaomány története*. Csokvaomány Önkormányzata
- Emberi Erőforrások Minisztériuma Szociális Ügyekért és Társadalmi Felzárkózásért Felelős Államtitkárság (2015): *A 2014-2020 közötti időszakra vonatkozó, a telepszerű lakhatás kezelését megalapozó szakpolitikai stratégia*. Budapest, <https://tef.gov.hu/projektek/>
- Emberi Erőforrások Minisztériuma Szociális Ügyekért és Társadalmi Felzárkózásért Felelős Államtitkárság (2014): *Magyar Nemzeti Társadalmi Stratégia II. Tartósan rászoruló – szegény családban élő gyermekek – romák (2011-2020)*. Budapest
- Fél Edit (1991): *A saját kultúrájában kutató etnológus*. In Etnographia 102. évf. 1-2. sz. 1-8. pp.
- Halász Levente (2020): *Térbeli társadalmi átalakulás, szociális válság és válságkezelés Miskolc és Ózd gettósodó városrészeiben*. Földrajzi Közlemények, 144.4. pp.345-362.
- Haraszti Anna (2005) *Alkalmazott és akcióantropológia*. Világosság 2005/7–8. 215-232.
- Hill, Carole E. és Baba, Marietta L. (2017) *Globális összefüggések és a praxisantropológia a 21. században*. Replika 103 (2017/3. szám): 143–156
- Kadét Ernő – Varró Gabriella (2010): *A roma lakosság hozzáférése az Unió fejlesztési forrásához Szabolcs-Szatmár-Bereg és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében*. https://tasz.hu/files/tasz/imce/Varro_kadet_kutatas.pdf
- Keller Judit - Virág Tünde (2021): *Intézményi környezet és helyi fejlesztések: elköteleződések szabta lehetőségek a telepprogramok megvalósításában*. Tér és Társadalom 35. évf., 4. pp.190-214.
- Koltai Luca szerk. (2014): *Éves jelentés a lakhatási szegénységről*. Habitat for Humanity Magyarország http://www.habitat.hu/files/HABITAT_2014_lakhatasi_jelentes_hosszu_1109.pdf
- Kovács Imre szerk. (2017): *Társadalmi integráció. Az egyenlőtlenségek, az együttműködés, az újraelosztás és a hatalom szerkezete a magyar társadalomban*. MTA Szociológiai Intézet, Belvedere Meridionale Kiadó

Ladányi János– Virág Tünde (2009): *A szociális és etnikai alapú lakóhelyi szegregáció változó formái Magyarországon a piacgazdaság átmeneti időszakában*. Kritika 2009. július–augusztus, pp. 1-19.

Lennert József – Kovács András Donát – Farkas Jenő Zsolt – Bódi Ferenc (2014): *Lakóhelyi szegregáció a dél-alföldi mezővárosokban*. Esély folyóirat, 2014/6. pp.3-19.

Málovics György (2016); Juhász Judit; Mihók Barbara; Szentistványi István; Nagy Mihály: *Résztvételi akciókutatás (RAK) : egy alternatív társadalomkutatási megközelítés a működőképes tudásért és társadalmi változásokért*. In: Sodrásban: képzések, kutatások (1975–2015). pp. 185-197.

Rácz Attila (2014): *Szegregáció a fejekben. A statisztikai és a mentális társadalmi és térbeli elkülönülés vizsgálata* Szegeden. KSH, Budapest

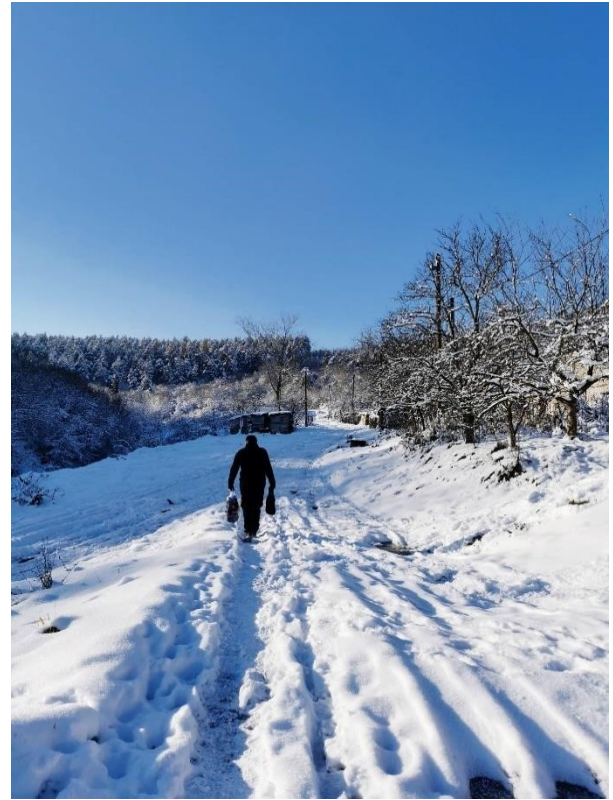
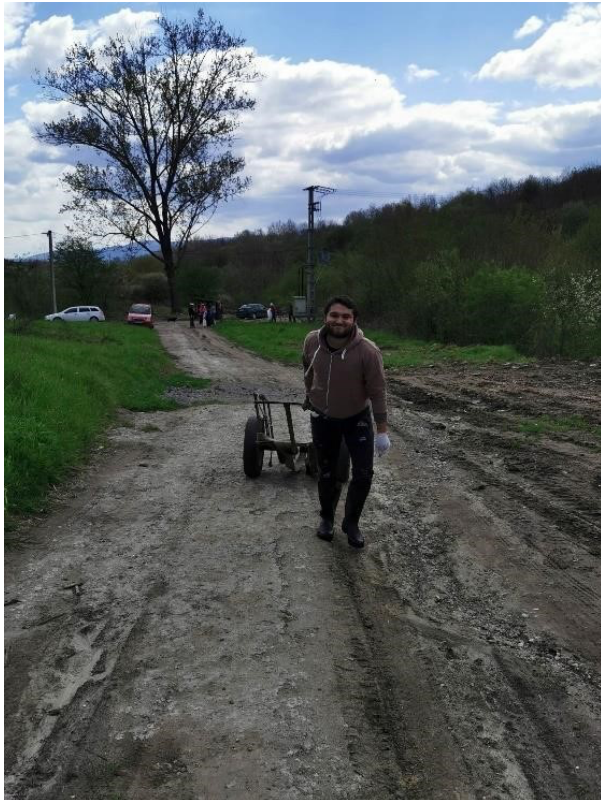
Társadalmi Esélyteremtési Főigazgatóság (2022): *Felzárkózási együttműködések támogatása EFOP-1.6.1-VEKOP/16 megvalósítási tanulmány. Területi felzárkózási programok szakmai és módszertani támogatásának megvalósítására*. TEF, Budapest 39.pp.

Wilhelm Gábor (2019): *Terepmunka, módszertan és antropológiai muzeológia* In Tabula Online, 2019/20.(1-2) Néprajzi Múzeum, Budapest

Fényképek a terepről

Tólapai életképek: A tólápara vezető út az időjárás függvényében változik. Csapadékos időben az utak sártengerré változnak, ami hátrány például a munkába vagy iskolábajáráskor, hiszen a tiszta ruha már az útviszonyok miatt nem megoldható a közlekedés miatt.

A közvilágítás hiánya is veszélyessé teszi a telepre való ki- és bejutást.

A képek a terepmunka közben készültek. A lakások egyszerűek, és lehetőséghez mérten gondozottak. A bútorok még Tólápa korábbi fénykorából maradtak itt. A képeken látszik a korszerűtlen fűtés, a nyílászárók hiánya, vagy rossz állapota.

Projekttel kapcsolatos események: Az első képen, ruhaosztást látható. A második képen, családlátogatás során segítséget nyújtunk favágásban, egy idős házaspárnak. A harmadik és negyedik képen, egy tólápai lakógyűlés látható.

Tólápai épített és táji környezet napjainkban:

Csokvaományi szociális bérlakások, az új otthonok épülőben:

